

- 1) savienot dzelzceļa tīklojumu ar ES standartiem. Latvijas gadījumā tas skar ne tikai dzelzceļa sliežu platumu, bet arī tādos faktoros kā ass slodzi, dzelzceļu ātrumu un garumu. Jau tagad liela daļa no TEN-T finansējuma paredzēta projektiem, kas savstarpēji savienojami ar TJI: t. sk. Rail Baltic), Baltijas valstu elektrolīniju voltāžas izmaiņas un elektrolīniju uzlabošana Polijā;
- 2) panākt multimodāla transporta sistēmu izveidošanu, aizstājot jūras ceļus ar dzelzceļa un sauszemes, kā arī iekšzemes ūdensceļu un gaisa transportu;
- 3) panākt sauszemes ceļu tīklojuma savstarpējo savienojamību ar ES sauszemes transporta tīkliem. Atbilstoši 2014. gada datiem transporta infrastruktūras samērojamība ar ES standartiem Latvijā bija 8 %, Igaunijā – 7 % un Lietuvā – 55 %;³¹
- 4) uzlabot infrastruktūras savienojumus starp pilsētu aglomerācijām un pilsētām (īpaši izceļot Varšavu, Poznaņu (Polijā), Viļņu (Lietuvā) un Rīgu (Latvijā)).³²

IETEIKUMI LATVIJAS RĪCĪBPOLITIKAI

Ņemot vērā, ka platforma šobrīd ir tikai “bērna autiņos”, Latvijas rīcībpolitikas veidotājiem ieteicams ņemt vērā:

- 1) TJI nav politiski motivēta iniciatīva, kas veido jaunas robežlīnijas Eiropā. Gluži pretēji – tā var stiprināt ES kohēziju un izlīdzināt nevienlīdzīgos attīstības datus Austrumu-Rietumu un Ziemeļu-Dienvidu virzienā;
- 2) TJI potenciāls padarīt Baltijas valstis par “centra posmu” Ziemeļu-Dienvidu vektoram ir pavisam reālas, gadījumā, ja Latvija izvēlētos iniciatīvas kontekstā īstenot proaktīvu politiku. Nenoliedzami, ka Arktikas un Subarktikas reģionu politika nākotnē attīstīsies saistībā ar Latvijas tuvajiem kaimiņiem Skandināvijā; jau šobrīd attīstītais Tallinas-Helsinku tunelis skaidri norāda, ka TJI nākotnes iespējas var izplesties krietni tālāk par šī brīža iniciatīvas dalībvalstīm;
- 3) vienlaicīgi jāņem vērā, ka piesardzība un elastība ir divas no svarīgākajām TJI politikas veidošanas premisām. Visos apstākļos jāizvairās no iniciatīvas politizēšanas un jārisina arī finanšu līdzekļu piesaistīšanas jautājums Latvijas prioritārajiem projektiem, īpaši ņemot vērā Connecting Europe Facility, kuru arī skars 2021. gada ES Struktūrfondu grozījumi. Administratīvie resursi, kas tiks veltīti platformas aktivitāšu koordinēšanai un veicināšanai, jāpiespīķir adekvāti, lai tie nestu vēlamu rezultātu;
- 4) TJI enerģētikas pīlāra nestās iespējas ļauj Latvijai nodrošināt tās ilgtermiņa stratēģiskos mērķus – nodrošināt diversifikāciju, energodrošību, kā arī palielināt ASV klātbūtni Eiropas kontinentā. Tomēr svarīgi norādīt, ka tikai jauna tirgus

spēlētāja vai produkta dēļ Latvijai var neizdoties atrisināt visas tās problēmas, kas saistītas ar valsts energodrošību; liela daļa no LNG infrastruktūras efektivitātes būs atkarīga no tās racionālas un efektīvas izmantošanas;

- 5) visbeidzot, gan presē, gan oficiālās sarunās bieži izskan šaubas par TJI ilgtspējību. Arī Latvijas politikas veidotājiem jāreķinās, ka iniciatīva ir tikai no brīvprātīgas valstu iniciatīvas un kontribūcijām veidots “klubs”, kuram nav pastāvīgu finanšu avotu. Papildus tam, ņemot vērā dažādos reģionālos formātus, nav skaidrs, vai TJI “nepārmāks” citas, spējīgākas reģionālās iniciatīvas.

Līdz ar to, iesaļojot valsts 101. gadā, Latvijas politikas veidotājiem iespējams ieteikt – vai novēlēt – īstenot tādu politiku, kas raksturīga nobriedušai, pieredzi uzkrājušai un ES pamatvērtībās balstītai valstij.

ATSAUCES

- ¹ Adriatic-Baltic-Black Sea: Visions of Cooperation. Introduction, 8
- ² Joint Statement of the Three Seas Initiative, Dubrovnik, 25 August 2016, <http://three-seas.eu/wp-content/uploads/2018/06/DUBROVNIK.pdf>. Oriģinālais citāts: “Have endorsed The Three Seas Initiative as an informal platform for securing political support and decisive action on specific cross-border and macro-regional projects of strategic importance to the States involved in energy, transportation, digital communication and economic sectors in Central and Eastern Europe”
- ³ Joint Declaration of the Third Summit of the Three Seas Initiative, Bucharest, 17–18 September 2018, <http://three-seas.eu/wp-content/uploads/2018/09/BUCHAREST-SUMMIT-JOINT-DECLARATION.pdf>
- ⁴ Digital Platform on monitoring hydrographic
- ⁵ The Global Competitiveness Report 2016-2017, <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>, 67–72
- ⁶ The Road Ahead: CEE Transport Infrastructure Dynamic, Joint Atlantic Council-PwC Report, 2017, <https://www.pwc.pl/pl/pdf/the-road-ahead-raport-pwc-atlantic-council.pdf>, 9
- ⁷ Ibid., 9
- ⁸ *The Road Ahead: CEE Transport Infrastructure Dynamic*, op.cit.
- ⁹ Via Carpathia, *The Transit Route Via Carpathia*, <http://www.viacarpatia.eu/the-transit-route-via-carpatia>
- ¹⁰ Tomasz Poreba, *Via Carpathia – An Investment in the Future*, 29.09.2011, Warsaw Institute, <https://warsawinstitute.org/via-carpathia-investment-future/>
- ¹¹ European Parliament, *Report on improving the connection and accessibility of the transport infrastructure in Central and Eastern Europe*, (2015/2347(INI)), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2016-0282+0+DOC+XML+V0//EN>
- ¹² Ministry of Infrastructure of Ukraine, *Realization of the Via Carpatia project is a guarantee of the development of the Carpathian region of Ukraine and infrastructure integration of Ukraine - Volodymyr Omelyan*, 26.06.2018, <https://mtu.gov.ua/en/news/29935.html>
- ¹³ *Report on improving the connection and accessibility of the transport infrastructure in Central and Eastern Europe*, op. cit.
- ¹⁴ European Commission, *Coal Regions in Transition*, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/oil-gas-and-coal/coal-and-other-solid-fuels>

- ¹⁵ Central Europe Energy Partners, *North-South Gas Corridor: Poland and Croatia join efforts*, 11.06.2017, <https://www.ceep.be/north-south-gas-corridor-poland-croatia-join-efforts/>
- ¹⁶ European Environment Agency, *Has there been absolute decoupling of economic growth from energy consumption in Europe?* <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/total-primary-energy-intensity-3/assessment-1>
- ¹⁷ European Commission, *EU coal regions: opportunities and challenges ahead*, <https://ec.europa.eu/jrc/en/news/eu-coal-regions-opportunities-and-challenges-ahead>
- ¹⁸ The Road Ahead: CEE Transport Infrastructure Dynamic, op. cit., 11-15
- ¹⁹ GAZ-SYSTEM S.A., *North-South Gas Corridor*, <http://en.gaz-system.pl/our-investments/integration-with-european-gas-transmission-system/north-south-gas-corridor/>
- ²⁰ Giorgio Cuscito, *L'Impero del Centre nell'Europa di mezzo*, Limes, 12/2017, 79
- ²¹ Ibid.
- ²² Ibid.
- ²³ Originālcitāts: “An important component in the U.S. strategy is to encourage closer political and economic cooperation at the regional level, among the Allies most vulnerable to supply manipulation in Central and Eastern Europe. Lack of seriousness about the need to increase North-South infrastructure in the space between the Baltic and Black Seas has been a contributing factor to Europe’s geopolitical vulnerability in the East. We have prioritized U.S. engagement in regional groupings such as the Three Seas Initiative, Visegrad Group, Bucharest Nine, and Nordic-Baltic group as platforms for bolstering the region’s resilience against energy coercion”. Skatīt: The Kosciuszko Institute Policy Brief, *The Digital 3 Seas Initiative: A Call for a Cyber Upgrade of Regional Cooperation. White Paper*, https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2018/06/WHITE_PAPER_The-Digital-3-Seas-Initiative_GLOBSEC.pdf, 5
- ²⁴ Pilns projekta saraksts pieejams šeit: Three Seas Initiative, List of Priority Interconnection Projects, 09.2018, <http://three-seas.eu/wp-content/uploads/2018/09/LIST-OF-PRIORITY-INTERCONNECTION-PROJECTS-2018.pdf>
- ²⁵ Cybersec: European Cybersecurity Forum, <https://cybersecforum.eu/en/krakow/agenda/>
- ²⁶ *The Digital 3 Seas Initiative: A Call for a Cyber Upgrade of Regional Cooperation. White Paper*, op. cit., 4
- ²⁷ Ibid.
- ²⁸ Economist, *The US-China trade war is on hold*, 02.12.2018, <https://www.economist.com/finance-and-economics/2018/12/02/the-us-china-trade-war-is-on-hold>
- ²⁹ South China Morning Post, *China and Europe join WTO challenge to Trump metals tariffs, opening new front in trade war*, 19.11.2018, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/2169238/china-and-europe-join-wto-challenge-trump-metals-tariffs>
- ³⁰ *The Road Ahead: CEE Transport Infrastructure Dynamic*, op. cit., 11–13
- ³¹ European Commission, *The Pillars of the TEN-T Policy*, https://ec.europa.eu/transport/themes/infrastructure/ten-t-guidelines_en; *The Road Ahead: CEE Transport Infrastructure Dynamic*, op. cit.
- ³² *The Road Ahead: CEE Transport Infrastructure Dynamic*, op.cit.

PĀRMAIŅAS ENERĢIJAS SEKTORĀ: IESĀKTĀ TURPINĀJUMS

Reinis Āboltiņš, enerģētikas analītiķis,
Rīgas Tehniskās universitātes doktorants,
Latvijas Ārpolitikas institūta asociētais pētnieks

Ik gadu, veidojot Latvijas ārpolitikas gadagrāmatu, uzmanība tiek veltīta arī enerģijas resursiem un enerģētikai. Enerģētiskā drošība līdz šim ir bijis temata centrālais jēdziens, jo gadījumā, ja īstenojas kāds no enerģētiskās drošības riskiem – daļēji vai pilnībā pārtrūkst enerģijas vai resursu piegāde, vai arī piegāde notiek uz citu valsts vai sabiedrības drošības risku rēķina – sekas iespaido gan valsts, gan reģionālo drošību un labklājību. Jāatzīst, ka šādai pieejai – skatīt enerģijas sektora lomu Latvijas ārpolitikas kontekstā caur enerģētiskās jeb enerģijas drošības prizmu – ir pamatoti iemesli. Enerģētiskā drošība valstu drošības kontekstā nepārprotami tiek uzlūkota kā nacionālās drošības jautājums. Var pat teikt, ka enerģētiskās drošības risku pastāvēšana vai piepildīšanās atspoguļo valsts spēju pārdomāti un kvalitatīvi veikt valsts attīstības stratēģisko plānošanu, laicīgi analizējot vajadzības, iespējas, attīstības scenārijus, riskus, risku novēršanu.

Ir sarežģīti precīzi nošķirt, kur, runājot par enerģijas sektoru, beidzas iekšpolitiskais un sākas ārpolitiskais konteksts. Līdz ar to arī enerģijas sektora lomas aplūkošana Latvijas ārpolitikas norišu analīzes un apskata vajadzībām piedāvā mazliet plašāku tvērumu, nekā strikti to situāciju un procesu analīze, kas attiecas ekskluzīvi uz pārrobežu sadarbību. Enerģētiskā pārrobežu sadarbība gandrīz vienmēr ir saistīta ar lokāliem faktoriem, kas liek pieņemt lēmumus par pārrobežu sadarbību. Turklāt nacionālās enerģijas sistēmas reti kad būvē ar mērķi izveidot sistēmu, kas darbosies tikai tā saucamajā izolētas salas režīmā, bez apmaiņas ar citām enerģijas sistēmām.

Uz Latvijas enerģijas sektoru jāskatās ne tikai reģionālu, bet arī globālu procesu kontekstā. ES enerģijas un klimata politikas uzmanības centrā ir rīcības, kas ļaus samazināt enerģijas un citu resursu aprites negatīvo ietekmi uz klimatu, vidi, veselību. Viens no dominējošiem uzskatiem ir, ka fosilās enerģijas samazināšanas nolūkā oglekļa dioksīda (CO₂) radītā ietekme ir jāieceno visos procesos un precēs. Tā kā ilgstoši saglabājusies ļoti zema CO₂ cena, lielākajiem piesārņotājiem bijusi vāja motivācija mainīt tehnoloģijas uz videi draudzīgākām. Taču jau

tuvākajā nākotnē tiks panākta vienošanās par optimālu risinājumu CO₂ cenas noteikšanas mehānismam, un prognozējams, ka šīs izmaiņas izraisīs CO₂ cenas kāpšanu. Agrāk vai vēlāk tam būs svarīga ietekme uz enerģijas ražotāju un patērētāju izvēlēm.

2018. GADA NOTIKUMI UN 2019. GADA PROGNOZES

Vērtējot enerģētikas sektora norises un to progresu, jāatzīst, ka 2019. gadā, salīdzinot ar 2018. gadu, nav gaidāmi radikāli pavērsieni. Būtiskāko sektora attīstības mērķu sasniegšana ir iezīmēta pēc 2020. gada, tādēļ ikgadējā apskatā par enerģijas sektora attīstību ārējo attiecību kontekstā valda zināms garlaicīgums. Ja 2017. gads vēsturē iegāja kā gads, kad Latvijā tika atvērts dabasgāzes tirgus, tad 2018. gadā nozarei izšķiroši pavērsieni nenotika. Protams, var teikt, ka Eiropas Savienības enerģētikas un klimata politikas ietvaros sagatavotais Latvijas Nacionālais enerģijas un klimata plāns (NEKP)¹ iezīmē Latvijas enerģijas politikas nākotni, tomēr pati plāna pirmā publiskošana un apspriešana 2018. gada nogalē iezīmēja tikai ceļa sākumu, jo NEKP 2019. gadā vēl piedzīvos turpmāku apspriešanu un precizēšanu. 2019. gadā varētu tikt likti pamati jaunas enerģijas ražošanas atbalsta sistēmas izveidošanai, procesā piedzīvojot aktīvas debates par piemērotākajiem atbalsta veidiem, vienalga, vai tie būtu ar augstāku stabilitāti un garantiju līmeni, vai arī vairāk balstīti tirgus principos. Kopumā 2019. gadu raksturos iesākto lietu turpināšana un precizēšana ceļā uz turpmākos gados uzstādītajiem mērķiem. Lai arī, iespējams, garlaicīgos toņos, tomēr ir vērts paskatīties un atgādināt, kādas iekšpolitiskās un ārpolitiskās vai ārējo attiecību norises veidojušas vidi, kurā attīstās enerģijas sektors.

IEKŠPOLITISKĀS IETEKMES

2018. gads Latvijas vēsturē paliks kā neatkarīgas Latvijas valsts dibināšanas simtgades gads un arī kā kārtējais Saeimas vēlēšanu gads, kad pilsoņi atbilstoši parlamentārajai tradīcijai proporcionālās vēlēšanās ievēlēja savus priekšstāvjus darbam 13. Saeimā. Īpatnība un atšķirība, salīdzinot ar citiem gadiem, ir tāda, ka vēlēšanu cīņai bija tieša ietekme uz enerģijas sektoru. Pareizāk sakot, ietekme uz retoriku, kas attiecās un turpina attiekties uz enerģijas sektoru un kas būtiski ietekmējusi sabiedrības attieksmi pret enerģiju un it īpaši zaļo enerģiju. Konkurence par vēlētajiem

patikamāko un uzrunājošāko vēstījumu bija milzīga, tādēļ partijām un politiķiem vajadzēja likt lietā izdomu, lai piesaistītu vēlētājus. 13. Saeimas vēlēšanu īpatnība bija tā, ka daudzas partijas tradicionālo etnisko attiecību tematiku bija aizstājušas ar cīņu pret, pēc šo partiju domām, dārgo elektroenerģiju.

Cīnīties pret elektrības dārdzību, neapšaubāmi, ir legītīma un saprotama iecere, un tā pat zināmā mērā sasaucas ar nepieciešamību īstenot tādu politiku, kas maziņa enerģētisko nabadzību, padara enerģiju pieejamāku ne tikai fiziski, bet arī no finansiālā viedokļa. Tomēr vēlēšanu kampaņas šajās parlamenta vēlēšanās izvēlējās neiet tālāk par lētas elektrības apsoliņumiem. Elektrību teju par brīvu partijas saviem vēlētājiem solīja galvenokārt uz elektroenerģijas gala izmaksu samazināšanas rēķina, solot cīņu ar elektrības obligātā iepirkuma komponenti jeb OIK un nepievēršot teju nemaz uzmanības citām gala maksājumu par elektrību veidojošajām komponentēm.

Otra iekšpolitikai raksturīga iezīme, kas skatāma cīņās pret OIK kontekstā – partijas pozicionēja OIK kā maksājumus zaļajai enerģijai. Partijas, kas startēja Saeimas vēlēšanās, izvērsa aktīvu kampaņu pret atjaunīgajiem enerģijas resursiem (AER), vainojot AER OIK izmaksu dārdzībā. Neviena no anti-OIK partijām necentās iedziļināties un skaidrot vēlētājiem, kā veidojas gala maksājums par patērēto elektroenerģiju un ko vēl iespējams iesākt, lai elektrības rēķins būtu mazāks. Rezultātā cīņa pret OIK jeb OIK atcelšana, lai ko tas arī nozīmētu tīri praktiskā izpratnē, kļuva par vēlēšanu vadmotīvu, kura neizmantošana partijām nozīmētu vēlētāju mazāku atbalstu.

Vēlēšanu kampaņā aktīvi pielietotās retorikas sekas ir tādas, ka šobrīd sabiedrība vidēji par OIK un elektrības cenas veidošanās principiem zina un saprot vēl mazāk nekā pirms vēlēšanu kampaņas. Pretēji Eiropas Savienības enerģijas un klimata stratēģijā iecerētajam reti kurš elektrības lietotājs apskatās tirgotāja atsūtītajā rēķinā tālāk par gala maksājuma summu, taču rēķinā ir lieliski redzams, ka OIK nav vienīgā elektrības gala maksājumu veidojošā izmaksu pozīcija. Paradoksāli, ka OIK, tajā skaitā OIK AER atbalstam, patiesībā ir mazākā gala maksājumu veidojošā daļa.

Elektrības tirgotāji apzinīgi pilda savu pienākumu sniegt patērētājiem informāciju par elektrības gala maksājumu veidojošajām komponentēm, taču visaptveroša elektrības cenu ietekmējošo faktoru vienkāršotas skaidrošanas kampaņa gada ilgumā ir darījusi savu, liekot par svarīgu 2019. gada uzdevumu uzstādīt saprotamu elektrības rēķinu skaidrošanu elektrības lietotājiem. Reti kurš politiķis 2018. gadā centās iedziļināties, kādēļ elektrības cenas vispār svārstās, kā elektrības cenu Latvijā ietekmē situācija enerģijas ražošanā pārējās Baltijas valstīs, kāda ir saulainās, patīkamās

un neraksturīgi ilgās 2018. gada vasaras ietekme uz ūdens krājumiem Skandināvijas lielajās hidroelektrostacijās un kā tas ietekmē elektrības cenu ne tikai Zviedrijā un Somijā, bet visās elektroenerģijas biržās Nord Pool cenu zonās. Latvijas klimatiskajā zonā nav populāri bēdāties par vasaru, bet 2018. gada lielais paradokss ir, ka normālāka, Latvijai un visam Baltijas jūras reģionam raksturīgāka vasara būtu darījusi priecīgākus visus, kam jāapmaksā elektrības rēķini.

ĀRPOLITISKĀS IETEKMES

Nemot vērā enerģijas milzīgo nozīmi starptautiskajās attiecībās, var teikt, ka starptautiskās attiecības lielā mērā atspoguļo intereses un norises enerģijas attiecībās vai darbojas tiešā valstu enerģijas attiecību kontekstā. Valstis, kurām ir bagātīgi enerģijas resursi, ir izdevīgākā situācijā gan ekonomiski, gan politiski, nekā valstis, kuru iespējas saražot enerģiju pašām vai nopelnīt, pārdodot fosilos energoresursus, ir ierobežotas vai šādu iespēju nav tikpat kā nemaz. Tradicionāli izdevīgās pozīcijās ir bijušas tās valstis, kurām ir iespējams iegūt un eksportēt naftu un dabasgāzi.

Latvija ir enerģijas un enerģijas resursu importētāja. Latvija standarta apstākļos pati saražo aptuveni divas trešdaļas elektroenerģijas. Centrālās apkures (siltuma) nodrošināšanai un elektrības ražošanai tiek importēta un izmantota dabasgāze. Ja uz šo situāciju paskatās Latvijas un Krievijas Federācijas attiecību kontekstā, tad aina līdz gāzes tirgus atvēršanai ir bijusi izteikti nelabvēlīga Latvijai. Krievija kā vienīgais dabasgāzes piegādātājs ir uzstādījusi savus spēles noteikumus, izmantojot vietējos viedokļu paudējus un nekautrējoties norādīt uz potenciālajām sekām, ja Latvija mēģinātu situāciju mainīt, piemēram, atverot dabasgāzes tirgu ātrāk nekā 2017. gadā.

Pēc gāzes tirgus liberalizācijas situācija ir mainījusies, un arī lielākais sadarbības partneris ir pieskaņojis savus darbības principus tai videi, ko definē Eiropas Savienības kopējā enerģijas politika un saistošie normatīvie akti. Rezultātā uzņēmums Gazprom kā joprojām lielākais dabasgāzes piegādātājs neko daudz nav zaudējis, bet gāzes patērētāji Latvijā ir ieguvuši iespēju ar pārdevējiem nedaudz runāt par cenu. Arī vietējā gāzes tirgū norises ir saistītas ar globālajām norisēm, gāzes cenai mainoties līdz pieprasījuma un piedāvājuma izmaiņām. Latvijas patērētājiem labā ziņa ir tā, ka, kritot pieprasījumam liela patēriņa tirgos, īpaši Austrumāzijā, vairāk sašķidrinātās dabasgāzes ceļo uz Eiropas tirgiem, radot konkurenci cauruļvadu gāzei.

Skatoties uz enerģijas sektora norisēm no Latvijas ārējo attiecību viedokļa, mērķi un izaicinājumi arī 2019. gadā saglabājas tie paši, kas 2017. un 2018. gadā, protams, ņemot vērā virzību, kas gada laikā notikusi. Viens no centrālajiem mērķiem starpvalstu enerģijas attiecībās ir Baltijas energosistēmas sinhronizācija ar kontinentālās Eiropas energosistēmu. Citiem vārdiem, plānots, ka energosistēmas stabilitāti reģionā nodrošinās nevis sasaiste ar Krievijas vienoto energosistēmu (IPS/UPS), bet ar kontinentālās Eiropas sinhrono enerģotīklu jeb UCTE (Union for the Coordination of Transmission of Electricity) sistēmu. 2019. gada vidū paredzēts veikt Baltijas valstu enerģijas sistēmas darbības stabilitātes pārbaudi izolētas salas režīmā jeb, atvienojoties no IPS/UPS tīkla.

Līdzīgi kā energosistēmas sinhronizācijas gadījumā arī gāzes tirgū turpinās virzība uz vienotu Baltijas [un Somijas] gāzes tirgu, ko raksturotu savstarpēji savienota infrastruktūra un kopēja tirgus telpa bez tarifu barjerām jeb tā saucamajiem ieejas un izejas punktiem uz valstu robežām. Baltijas valstu gāzes pārvades sistēmas operatori un regulējošās iestādes mērķtiecīgi strādā, lai no šādas vienotas lielākas tirgus telpas izveidošanas maksimālu labumu gūtu gāzes kā enerģijas resursa patērētāji un arī no gāzes saražotā siltuma un elektroenerģijas patērētāji.

GALVENIE NOTIKUMI UN FAKTORI

Brīvais tirgus, pārrobežu sadarbība un klimata faktors

Pirmais pilnais brīva gāzes tirgus darbības gads no darbakārtības noņēma spekulācijas par to, ka tirgus atvēršana izraisīs katastrofālas sekas dabasgāzes patērētājiem. 2017. gadā dabasgāzes cena bija pircējiem labvēlīgāka nekā gados pirms tirgus atvēršanas, bet 2018. gadā globālā tirgus konjunktūras iespaidā kļuva nedaudz augstāka. Arī SPRK reģistrēto un darbību uzsākušo dabasgāzes tirgotāju skaits saglabājas vērā ņemams, 2018. gada decembrī sasniedzot 11. Vēl 17 tirgotāji ir reģistrēti, bet vēl nav uzsākuši darbību. Nepilnu divu gadu laikā, kopš dabasgāzes tirgus ir atvērts konkurencei, ir mainīties arī reģionālā mērogā stratēģiski svarīgā infrastruktūras objekta – Inčukalna pazemes gāzes krātuves (IPGK) – izmantošanas modelis. Krievijas uzņēmums Gazprom vairs nav vienīgais gāzes piegādātājs, un dabasgāze IPGK tiek iesūkņēta, tirgotājiem noteiktā kārtībā rezervējot IPGK jaudu, – līdzšinējais monopoluzņēmums Latvijas gāze vairs nav vienīgais IPGK pakalpojumus izmantojošais dabasgāzes tirgotājs. Laikā pirms gāzes tirgus atvēršanas Gazprom iesūkņēja un glabāja gāzi IPGK, lai apkures sezonas laikā to sūkņētu atpakaļ uz Krieviju. Tagad

situācija ir mainījusies, un IPGK vairs netiek pilnībā noslogota, pielietojot jau minēto standarta grafiku – pusgadu veikt iesūkņēšanu un pusgadu – izsūkņēšanu. Krievija ir mainījusi savu gāzes piegādes modeli patērētājiem Pleskavas un Sanktpēterburgas apgabalos, nepieciešamo gāzes apjomu gandrīz pilnībā piegādājot tieši, bez IPGK starpniecības.

Tirgus atvēršana jāvērtē kā veiksmīga, īpaši, ņemot vērā Krievijas uzņēmuma Gazprom īstenoto biznesa modeli, – panākt ilgtermiņa (vismaz 25 gadi un vairāk) līgumu par gāzes piegādi slēgšanu, ideālā gadījumā starpvaldību vienošanās ietvaros un uz tā saucamajiem ņem vai maksā (take-or-pay) principiem, kas rada nelabvēlīgu vidi konkurencei. Tieši šis biznesa modelis, ko Gazprom atzīst par savu panākumu būtiskāko faktoru², lielā mērā ir kalpojis par dzinējspēku pakāpeniskām un mērķtiecīgām izmaiņām Eiropas Savienības enerģijas normatīvajos aktos, kas vērstas uz monopola situāciju un dominējoša stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas situāciju izskaušanu un brīvas un efektīvas konkurences apstākļu izveidošanu ES valstu enerģijas tirgos.

Lieku reizi jāuzsver starptautiskās sadarbības nozīmīgums enerģijas sektora attīstībā: Latvijas enerģijas sektoru nevar skatīt šķirti no norisēm reģiona kaimiņvalstīs. Arī kaimiņvalstu enerģijas sistēmas attīstās un mainās, un tas ietekmē elektrības importa un eksporta iespējas un vajadzības. Tā, piemēram, Igaunijas enerģijas ražotājiem būtu iespējams eksportēt uz Latviju un Lietuvu vairāk elektroenerģijas, taču traucē ierobežotās pārvades sistēmas pārrobežu starpsavienojuma jaudas. Lai šo trūkumu novērstu, starp Igaunijas un Latvijas elektroenerģijas pārvades sistēmas operatori jau ir panākti un tiek īstenoti vienošanās izbūvēt trešo 330 kV starpsavienojumu.³ No papildu starpsavienojuma ar Igauniju kritiskos brīžos un noteiktos apstākļos ieguvums būs arī Igaunijas patērētājiem, jo trešā starpsavienojuma izbūve uzlabos energoapgādi Igaunijas rietumu daļā un ļaus nepieciešamības gadījumā importēt elektroenerģiju no Latvijas.

Šāda plašāka reģionāla sadarbība dod ieguvumus visiem iesaistītajiem, ne tikai tiem, kam enerģija parasti jāimportē. Igaunija lauvas tiesu savas elektroenerģijas saražo, termoelektrostacijās sadedzinot degslānekli, kas ir viens no videi nedraudzīgākajiem kurināmā veidiem, jo rada gan ievērojamus CO₂, gan citu siltumnīcas efektu izraisīšo gāzu un cieto daļiņu izmešus. Igaunijas lielākais enerģijas ražotājs Eesti Energia pēdējo gadu laikā ir ieguldījis nozīmīgus resursus esošo ražošanas jaudu modernizācijā⁴ ar diviem galvenajiem mērķiem – padarīt elektrības ražošanas procesu efektīvāku un samazināt elektrības ražošanas ietekmi uz vidi. Investīcijas efektivitātē neprasa paskaidrojumus, jo saražot vairāk enerģijas, izmantojot mazāk kurināmā, ir izdevīgi un ilgtermiņā nepārprotami atmaksājas. Lielas investīcijas CO₂ un citu siltumnīcas efektu izraisīšo gāzu samazināšanā nav nemaz tik pašsaprotamas, ja cena

par tonnu CO₂ ir tik simboliska, ka var teikt, ka CO₂ nemaksā neko. CO₂ cenas pakāpeniska celšanās pēdējā gada laikā iezīmē tendenci, ka drīzāk agrāk nekā vēlāk CO₂ maksās vismaz 30 eiro par tonnu, un šāda cena jau radīs nopietnas korekcijas izdevumu aprēķinos dažādās industrijās, ieskaitot enerģētiku. Tādēļ enerģijas politikai jābūt vērstai uz ilgtspējīgu nākotni, un klimata aspektu enerģijas nozares attīstībā ignorēt būtu tuvredzīgi.

Elektrības patērētāji un brīvais tirgus

Patērētāju uzmanību elektrības tirgum pievērsa elektrības cenas izmaiņas 2018. gada otrajā pusgadā – cenas, salīdzinot ar iepriekšējo vismaz trīs gadu vēsturiskajām, bija būtiski augstākas. Šādas izmaiņas izraisīja gan plašsaziņas līdzekļu, gan patērētāju pastiprinātu interesi par tirgus darbību un cenu ietekmējošiem faktoriem. Jāatzīmē, ka arī starpsavienojumi šajā gadījumā nepalīdzēja, jo elektrības cena kāpa visās Nord Pool biržas cenu zonās ap Baltijas jūru un bija vienlīdz augsta gan Baltijas, gan Skandināvijas valstīs. Galvenais cēlonis – būtiskas izmaiņas resursu pieejamībā. Šajā gadījumā ilgās un sausās vasaras ietekmē samazinājās ūdens krāja hidroelektrostacijās, un līdz ar to samazinājās tādas elektroenerģijas daudzums tirgū, kas tiek saražota ar zemāko pašizmaksu. Šī situācija labi ilustrē, ka starpsavienojumi un tehnoloģijas ir svarīgi faktori tirgus atšķirību izlīdzināšanā, bet arī tehniskie risinājumi var būt un ir atkarīgi no ārējiem apstākļiem. Tādēļ arī pašiem patērētājiem jāspēj reaģēt uz neraksturīgām situācijām.

Arvien pieaugoša loma ir enerģijas lietotāju izvēlēm un uzvedībai, tādēļ enerģijas patērētāju izglītošana turpinās būt viena no svarīgākajām prioritātēm. Enerģijas lietotāji kļūst arvien informētāki un izglītotāki, un pakāpeniski maina enerģijas lietošanas paradumus, ietekmējot pieprasījumu un piedāvājumu. Eiropas Komisija 2016. gada 30. novembrī publiskotajā ziņojumā Tīru enerģiju ikvienam Eiropā īpaši uzsver, ka pirmais solis ceļā uz patērētāju izvērzišanu Enerģētikas savienības centrā ir nodrošināt tiem labāku informāciju par enerģijas patēriņu un tā izmaksām. Priekšlikumi paredz, ka patērētājiem ir tiesības uz viedajiem skaitītājiem, saprotamiem rēķiniem un vienkāršākiem nosacījumiem pakalpojuma sniedzēja maiņas gadījumā.⁵

Tam, vai un kā elektrības lietotāji saprot elektrības cenas veidošanos un katras gala maksājumu veidojošās komponentes funkciju, ir būtiska loma patērētāju uzvedības un paradumu veidošanā. Tam, savukārt, būs arvien pieaugošāka loma nākotnes enerģijas sistēmu darbībā un attīstībā. Viedie tīkli, kļiedēta enerģijas ražošana, pieprasījuma vadība – patērētāja efektīva iesaiste enerģijas sistēmā kļūst arvien ikdienišķāka, nepieciešamāka un arī neizbēgamāka.

Latvijas elektrības tirgus ir integrēts plašākā reģiona tirgū, kur par galveno darījumu vidi kalpo Ziemeļvalstu un Baltijas valstu elektroenerģijas birža Nord Pool, kur tiek noteikta elektrības cena visās biržas cenu zonās. Juridiskie klienti brīva elektrības tirgus apstākļos darbojas jau 10 gadus, un var teikt, ka šajā tirgus sektorā jau ir izveidojušies efektīvas konkurences mehānismi. Juridiskos klientus apkalpo gan Latvijas, gan Igaunijas, gan Lietuvas un Krievijas izcelsmes tirgotāji, kopējam reģistrēto un darbību īstenojošo tirgotāju skaitam 2018. gada beigās sasniedzot 28. Vēl pieci tirgotāji ir reģistrēti, bet vēl nav uzsākuši darbību.⁶ Šāda statistika parāda, ka arī Latvijas salīdzinoši mazajā tirgū komersantiem ir pietiekama motivācija nodarboties ar elektroenerģijas tirdzniecību pat, ja tā nav pamata bizness.

Mājsaimniecību sektorā situācija ir citāda – četrus gadus pēc tirgus atvēršanas joprojām izteikti dominē valstij piederošais bijušais monopoluzņēmums Latvenergo ar zīmolu Elektrum. Šī situācija ilustrē ārkārtīgi augsto patērētāju paradumu inerci, kas uzskatāma par iemeslu, kādēļ cīņā par mājsaimniecību patērētajām kilovatstundām nav metušies kaimiņvalstu enerģijas uzņēmumi. Otrs lielākais elektrības tirgotājs mājsaimniecībām Lattelecom ar zīmolu tet lēš, ka tā tirgus daļa pusotra gada laikā kopš pakalpojuma uzsākšanas 2018. gada nogalē ir aptuveni 8 procenti ar tendenci pakāpeniski augt. Tā kā visi elektrības lietotāji jau ir kāda tirgotāja klienti, tad tirgotājiem, kuri vēlas audzēt savu klientu bāzi, ir jāizdomā efektīvi komunikācijas veidi, kas motivētu laiskos lietotājus aktīvāk sekot līdzi iespējām, ko piedāvā brīvais elektroenerģijas tirgus.

Kopumā mājsaimniecības ir laiskas mainīt tirgotāju un vāji orientējas tirgotāju piedāvāto produktu klāstā, tā veicinot tirgus stagnāciju. Tiesa, fakts, ka Nord Pool salīdzinoši augsto elektrības cenu dēļ Elektrum gada pēdējā ceturksnī paziņoja par fiksētās cenas celšanu, varētu spēt iekustināt līdz šim letarģiskā miegā gulošo elektrības tirgu mājsaimniecībām. Šādiem nosacītiem tirgus satricinājumiem varētu būt pozitīva ietekme uz tirgotāju aktivitāti, un mājsaimniecību elektrības tirgū varētu ienākt jauni dalībnieki, kas saskata potenciālu ne tikai juridisko klientu, bet arī mājsaimniecību segmentā.

SECINĀJUMI

2018. gadu raksturo enerģijas sektora attīstībai svarīgo iesākto projektu un darbības virzienu turpināšana, un prognozējams, ka 2019. gadā šī tendence saglabāsies. Šis princips pilnībā attiecas arī uz starpvalstu attiecībām. 2018. gadā turpinājās neskaidrā situācija ar nozares tiesisko regulējumu un sabiedriskās komunikācijas neveiksmes, komunicējot par atbalstu enerģijas ražošanai.

Tomēr būtiskākais secinājums ir saistīts ar komunikāciju par norisēm enerģijas sektorā, un tas īpaši attiecas uz pārmaiņu komunikāciju. Enerģijas nozares profesionāļi turpinās darīt savu darbu, bet ir svarīgi, ka ar sektoru profesionāli nesaistītai auditorijai tiek skaidrotas nozares kopsakarības, it īpaši par tādiem jutīgiem jautājumiem kā enerģijas cenas izmaiņas, jaunu infrastruktūras objektu būvniecība, investīcijas energoefektivitātes pasākumos, klimata faktoru ietekme uz enerģijas sektoru un atbalsts enerģijas ražošanai, izmantojot konkrētus resursus un tehnoloģiskos risinājumus un specifiski atjaunīgos enerģijas resursus. Šo tematu parādīšana un skaidrošana ārējo attiecību kontekstā ir ne mazāk svarīga, lai panāktu patērētāju labākas zināšanas un lielāku sapratni par to, kādēļ nepieciešami ieguldījumi jaunos starpsavienojumos, kādēļ nepieciešami ieguldījumi jaunu elektroenerģijas avotu veidošanā, kādēļ nepieciešama vieda enerģijas uzskaitē un kādēļ ikviena patērētāja iesaiste enerģijas paradumu maiņā ir svarīga ne tikai mājtsaimniecības, bet arī valsts un reģionālā līmenī.

ATSAUCES

- ¹ Ekonomikas, ministrija, *Nacionālais Enerģētikas un klimata plāns*, https://em.gov.lv/lv/nozares_politika/nacionalais_energetikas_un_klimata_plans/
- ² Gazprom, Система долгосрочных контрактов, <http://www.gazprom.ru/about/marketing/europe/>
- ³ Abc.lv, *Augstsprieguma tīkls sāk 74,3 miljonus eiro vērtu Igaunijas-Latvijas trešā starpsavienojuma projektu*, 01.02.2018, <https://abc.lv/raksts/augstsprieguma-tikls-sak-74-3-miljonus-eiro-vertotigaunijas-latvijas-tresa-starpsavienojuma-projektu>; LSM, *Par 74,3 miljoniem eiro būs 180 km garu elektropārvades līniju līdz Igaunijai*, 01.12.2017, <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/par-743-miljoniem-eiro-buves-180-km-garu-elektroparvades-liniju-lidz-igaunijai.a259372/>
- ⁴ Energia.ee, *Eesti Energia raises the capacity of producing electricity from oil shale gas and reduces the environmental impact of large-scale power industry*, 12.06.2018, <https://www.energia.ee/en/uudised/avaleht/-/newsv2/2018/06/12/eesti-energia-tostab-polevkivigaasist-elektri-tootmise-voimekust-ja-vahendab-keskkonnamoju>
- ⁵ EUR-LEX, *Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai, Reģionu komitejai un Eiropas investīciju bankai Tīru enerģiju ikvienam Eiropā*, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d2648a37-c626-11e6-a6db-01aa75ed71a1.0021.02/DOC_1&format=PDF, 10
- ⁶ Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas, *Elektroenerģijas tirgotāju reģistrs*, <https://www.sprk.gov.lv/uploads/doc/Elektroenergjastirgotajuregistrs.pub.pdf>

LATVIJAS DIASPORAS POLITIKA MOBILIZĀCIJAS UN POLITIZĀCIJAS VĒJOS

Ilze Garoza, Latvijas diasporas pētniece

Latvijas valsts, kura dažādos vēstures posmos un apstākļos ir pieredzējusi masveidīgu iedzīvotāju izceļošanu, savas neatkarības pasludināšanas simtgadē pārdefinēja savas attiecības ar tautiešiem pasaulē, izstrādājot un Saeimā pieņemot šai konkrētai mērķa grupai adresētu Diasporas likumu. Pieņemot šādu likumu, Latvijas valsts ir raidījusi signālu, ka saišu veidošana ar ārvalstīs dzīvojošajiem tautiešiem un to remigrācijas veicināšana ir viena no valstiskām prioritātēm, ko realitātē arvien akūtāku padara Latvijas sabiedrības novecošana, pieaugošā demogrāfiskā slodze un prognozes par darbaspēka trūkumu drīzā nākotnē.

Atskatoties 2018. gada griezumā, uz Latvijas attiecībām ar tās diasporu pasaulē vislielāko iesaisti atstāja divi notikumi – Latvijas valsts Simtgade un to zīmē aizritējušie XXVI Vispārējie latviešu Dziesmu un XVI Deju svētki, kā arī 6. oktobrī notikušās Latvijas 13. Saeimas vēlēšanas. Ja pirmais notikums noveda pie diasporas mobilizācijas, tad otrais – pie diasporas politizācijas, kas plašāk iztirzāts šī raksta turpinājumā.

DIASPORA – “NEATŅEMAMA LATVIJAS SABIEDRĪBAS DAĻA”

Daudzskaitlīgā Latvijas diaspora, kas pēc statistikas datiem veido aptuveni 15 % no kopējā Latvijas valstspiederīgo skaita pasaulē, ir nozīmīgs resurss, ko arvien vairāk apzinās arī Latvijas politiķi, sperot juridiski tālejošus soļus attiecību veidošanā ar šo eksteritoriāli izkaisīto Latvijas valstspiederīgo kopienu. Kā to savā ziņojumā 2018. gada janvārī Saeimā vēstīja Latvijas ārlietu ministrs Edgars Rinkēvičs: “Latvijas valsts ir ieinteresēta ar savu diasporu veidot skaidras un prognozējamas ilgtermiņa attiecības, tādēļ pienācis laiks sagatavot juridisko bāzi Latvijas diasporas atbalstam. Šī būtu iespēja veicināt diasporas potenciāla piesaisti Latvijas izaugsmei un interešu aizstāvībai starptautiski.”¹

Diasporas juridiskā regulējuma idejiskie aizmetņi tika formulēti jau 2017. gada vasarā notikušajā Eiropas latviešu kongresā, bet formālo Diasporas likumprojekta izstrādes iniciatīvu un vadību 2017./2018. gadu mijā uzņēmās Saeimas Ārlietu komisijas izveidota darba grupa Nacionālās apvienības deputāta Riharda Kola vadībā. Pēc nepilniem 11 mēnešiem, Latvijas 12. Saeimai sanākot uz pēdējo sēdi, trešajā – galīgajā – lasījumā Saeimas deputātu vairākums (77 par, 5 – pret, 4 – atturas) pauda atbalstu Diasporas likuma pieņemšanai, kas ne vien pirmo reizi Latvijas normatīvajos aktos identificē Latvijas diasporu kā “neatņemamu Latvijas sabiedrības daļu”², bet arī piedāvā instrumentu kopumu attiecību veidošanai ar šo eksteritoriāli mītošo Latvijas valstspiederīgo korpusu. Likuma mērķis ir stiprināt diasporas kā neatņemamas sabiedrības daļas piederību Latvijai, sekmēt latviešu valodas, kultūras un piederības sajūtas valstij saglabāšanu, kā arī īstenot atbalsta politiku remigrantiem. Kā atzīts likuma anotācijā, Latvijā līdz šim trūcis pilnvērtīga tiesiskā ietvara sistēmātiskas diasporas politikas īstenošanai, kas līdz šim ir bijusi sadrumstalota dažādās valsts pārvaldes nozarēs. Likuma uzdevums ir šo problēmu risināt, nodrošinot efektīvu un pārskatāmu diasporas politikas koordināciju un pastāvīgu un ilgtspējīgu atbalsta mehānismu ieviešanu.

Diasporas likums sastāv no četrām daļām. Tā pirmā daļa ietver vispārīgus noteikumus, tai skaitā skaidro likuma jēgu un mērķus, identificējot diasporu kā “neatņemamu Latvijas sabiedrības daļu” un izvirza mērķi nodrošināt diasporai iespējas brīvi veidot, uzturēt un paplašināt saites ar Latviju, kopt un uzturēt latviešu valodu un kultūru, kā arī uzliet par pienākumu valstij izstrādāt un īstenot konsekventu uz diasporu vērstu valsts politiku.

Likuma otrā daļa nosaka galvenos atbildīgos par diasporas politikas izstrādi un realizāciju, kā arī pamatzudevumus un pamatprincipus, kas jāievēro diasporas politikas īstenošanā. To skaitā minams latviskās piederības princips, iekļaušanās veicināšanas, vienlīdzīgu iespēju, informācijas pieejamības un līdzdalības princips diasporu ietekmējošu lēmumu risināšanā. Kā papildu nozīmīgs princips likumā noteikta diasporas atbalsta politikas pēctecība un ilgtspēja, kas ir bijis viens no līdzšinējiem galvenajiem traucēkļiem paredzamas un ilgtspējīgas diasporas politikas īstenošanā.

Saskaņā ar likumu kā galvenā diasporas politikas koordinējošā institūcija ir noteikta Latvijas Ārlietu ministrija, bet šīs politikas īstenošanā atbilstoši savai kompetencei iesaistītas arī Izglītības un zinātnes, Kultūras, Ekonomikas, Labklājības, Iekšlietu, Veselības un arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, kā arī plānošanas reģioni, pašvaldības un citas valsts pārvaldes institūcijas. Lai veicinātu saskaņotu diasporas politikas īstenošanu, uzraudzību un novērtēšanu, ievērojot Ministru kabineta nolikumu, likuma ietvaros plānots izveidot Diasporas

konsultatīvo padomi, kuras darbu organizēs un sekretariāta funkcijas nodrošinās Ārlietu ministrija.

Diasporas likuma trešajā daļā ir noteikti dažādu Latvijas pārvaldes institūciju īsteno tie diasporas atbalsta pasākumi, kuru mērķis ir nostiprināt diasporas saikni ar Latviju un līdzdalību Latvijas tautsaimniecības, valsts pārvaldes un zinātnes procesos, kā arī atbalsta pasākumus diasporas pārstāvjiem, kuri nolēmuši atgriezties vai pārcelties uz dzīvi Latvijā. Likuma pēdējā – ceturtnā daļa – nosaka kārtību, kādā piešķirams finansējums diasporas politikas īstenošanai. Svarīgi, ka saskaņā ar likumu turpmāko normatīvo aktu izstrādē būs jāietver ietekmes uz diasporu novērtējums, līdzīgi kā tas jau šobrīd ir noteikts attiecībā uz ietekmes novērtējumu uz vidi, NVO u.c. jomām. Par spīti vairāku politiķu asiem iebildumiem pret atsevišķiem likuma punktiem, jo īpaši pret diasporas definīciju, likums tika pieņemts un izsludināts divas nedēļas vēlāk, par tā spēkā stāšanās datumu nosakot 2019. gada 1. janvāri.

Diasporas politikā iesaistītie norāda, ka šāda likuma pieņemšana ir apsveicama ar priekšnosacījumu, ka likums darbosies dzīvē kā iecerēts, un nebūs tikai formāls, politiski deklaratīvs dokuments bez reāla seguma. Kā galvenais ieguvums no likuma pieņemšanas ir paradigmas maiņa Latvijas valsts attiecībās ar tās valstspiederīgajiem pasaulē, ar likuma spēku atzīstot to esamību un piederību Latvijas tautai, kā arī noregulējot un formāli sakārtojot valsts attiecības ar šo eksteritoriāli mītošo sabiedrības daļu. Tas dod signālu arī diasporai par to, ka viņu darbs un pūles tiek novērtēti un valsts ir gatava dot savu atbalstu latviskās izglītības un kultūras uzturēšanai un ciešāku saišu veidošanai starp Latviju un tās valstspiederīgajiem pasaulē. Kā viens no riskiem pašu likumdevēju komentāros tiek izcelts plašais diasporas jēdziena traktējums, nosakot, ka diasporai pieskaitāmi “ārpus Latvijas pastāvīgi dzīvojošie Latvijas pilsoņi, latvieši un citi, kam ir saikne ar Latviju, kā arī viņu ģimenes locekļi”. Diasporas likuma iniciators un tā izstrādes darba grupas vadītājs Rihards Kols (Nacionālā Apvienība) īsi pirms likuma izskatīšanas pēdējā lasījumā skaļi dažādos kanālos akcentēja, ka likumā apstiprinātā diasporas definīcija ir pārāk plaša un “ļoti problemātiska”, brīdinot, ka tā var potenciāli radīt juridiskus sarežģījumus. Balsojot par likuma pieņemšanu, Nacionālās apvienības deputāti vienlaikus uzvēra, ka jaunajā Saeimas sasaukumā centīsies panākt likuma atvēršanu un diasporas jēdziena grozīšanu uz daudz šaurāku un ierobežotāku jēdzienu, kam par pamatu varētu tikt izmantota etniskā izcelsme un/vai latviešu valodas zināšanas.

Analizējot zinātniskās diskusijas par diasporas definīciju Latvijas un citu valstu normatīvajos aktos, migrācijas pētnieki Mieriņa, Zača un Buholcs uzsver, ka “mūsdienīga un piemērota diasporas definīcija nevar būt balstīta tikai uz pilsonību un etnisko piederību”³, kā tas, piemēram, noteikts Repatriācijas likumā, bet “tai ir

jāietver arī piederības apziņa un saites ar Latviju” un nav vēlama jēdziena “latviešu izcelsmes” lietošana, kas “tiek nolasīts kā etniski ierobežojošs jēdziens”.⁴ Vienlaikus pētnieki uzsver, ka “lai gan pašidentifikācija kā piederības diasporai pamats ir demokrātiska un nediskriminējoša, tā ir arī arbitrāra. Ja tā tiek sasaistīta ar noteiktām tiesībām vai labumiem, nepieciešams definēt objektīvus kritērijus un to pierādīšanas veidu, kā to dara arī citās valstīs (dažādi veidi un dokumenti, kas apliecina etnisko izcelsmi u.c.)”.⁵ Diasporas pētnieki norāda, ka citu valstu praksē, kuru normatīvajos aktos ir noregulētas attiecības ar diasporu, likumā ir tikuši noteikti daudz šaurāki mērķi, uzdevumi un mērķauditorija. Ņemot vērā Latvijas Diasporas likumā ietvertās diasporas definīcijas plašo tvērumu un interpretācijas iespējas, pret ko likuma apstiprināšanas procesā skaļi iebilda vairāki 13. Saeimā pārvēlētie deputāti, pastāv iespēja, ka Diasporas likums tiks atkārtoti caurskatīts Saeimas jaunajā sasaukumā.

Kā cits strīdīgs jautājums Diasporas likumprojekta izstrādes procesā bija jautājums par remigrantu ārvalstīs nopelnīto pensiju aplikšanu ar nodokli Latvijā. Par spīti Finanšu ministrijas sākotnēji celtiem iebildumiem 12. Saeimas deputāti pēc Eiropas latviešu apvienības aicinājuma Diasporas likumā ietvēra punktu, ka remigrējušajiem senioriem attiecībā uz ārvalstīs nopelnītās pensijas aplikšanu ar ienākuma nodokli tiks attiecināts neapliekamais minimums tādā apmērā, kādā tas noteikts attiecīgajā ārvalstī, kur pensija nopelnīta. (Izņēmuma gadījums ir ASV, Kanāda, Krievija un Ukraina, ar kurām jau deviņdesmitos gados noslēgto bilaterālo līgumu paketēs bija ietverta atruna par šajās valstīs gūto pensiju neaplikšanu ar ienākuma nodokli Latvijā.) Šī likuma panta oponenti pauda uzskatu, ka šāds priekšlikums nostādīs remigrantus privilēģētākā situācijā salīdzinājumā ar Latvijas iedzīvotājiem, kuri savu pensiju nopelnījuši Latvijā. Savukārt šīs iniciatīvas atbalstītāji uzsvēra, ka tas veicinās pensijas vecuma Latvijas valstspiederīgo atgriešanos Latvijā un dos nozīmīgu pieešanu valsts ekonomikai.

Laikā, kad Saeima lēma par Diasporas atbalsta pasākumiem, tā spēra no diasporas viedokļa ļoti pretrunīgi vērtējamu soli attiecībā uz Latvijas Evanģēliski luterisko baznīcu ārpus Latvijas (LELBĀL). Proti, tā pirmajā lasījumā atbalstīja grozījumus Latvijas Evanģēliski luteriskās baznīcas (LELB) likumā, kas paredzēja papildināt likumu ar preambulu par LELB darbības nepārtrauktību Latvijā, nosakot, ka Latvijā reģistrētā LELB ir vienīgā tiesību pārmantotāja luteriskajai baznīcai, kas darbojās Latvijā līdz 1940. gadam. Pret to asi iestājās LELBĀL, kas arī sevi uzskata par pirmskara baznīcas mantinieci. Pasaules Brīvo latviešu apvienības (PBLA) priekšsēdes Kristīnes Saulītes ieskatā ierosinātie grozījumi ir mēģinājums “izrakstīt baznīcu no vēstures”⁶, kas nāk kā pārsteigums laikā, kad tiek diskutēts par Diasporas likuma pieņemšanu. “Esam dziļi sarūgtināti par šāda nepārdomāta,

Latvijas sabiedrību šķeļoša likumprojekta virzību Saeimā, kas ignorē un nonicina trimdas latviešu un luterāņu ieguldījumu mūsu valsts un tautas attīstībā. Lūdzam darīt visu, kas Jūsu spēkos, lai šādas nepārdomātas normas netiktu iestrādātas attiecīgajos likumos,”⁷ Saeimas priekšsēdētāji adresētā publiskā vēstulē rakstīja PBLA priekšsēde.

DIASPORAS POLITIZĀCIJA

Salīdzinājumā ar agrākiem gadiem, 2018. gadā, kas sakrita ar 13. Saeimas vēlēšanu norisi, bija jūtama izteikta diasporas jautājumu politizācija, kas manifestējās dažādās formās – gan politisko partiju komunikācijas veidā un intensitātē ar ārpus Latvijas dzīvojošajiem vēletājiem, gan dažādu ar diasporu saistītu jautājumu aktualizēšanu Latvijas politiskajā dienaskārtībā. Proti, 13. Saeimas vēlēšanu gadā diaspora, kurai Latvijas politiskās partijas līdz šim bija veltījušas mazu uzmanību, pēkšņi bija kļuvusi arī par politisku spēku, kura aktivitāte un līdzdalība vēlēšanās varēja ietekmēt atsevišķu politisko partiju un konkrētu politiķu iekļūšanu vai neiekļūšanu Saeimā.

Būtisks faktors diasporas politizācijas procesā bija apstākļi, ka ārvalstīs dzīvojošo Latvijas balstiesīgo pilsoņu skaits 2018. gadā bija sasniedzis jaunu rekordu – 130 000 jeb divarpus reižu vairāk nekā 2011. gadā. Tā rezultātā ārzemēs dzīvojošie Latvijas pavalstnieki 13. Saeimas vēlēšanās ieguva iespēju ar savu balsojumu aizpildīt astoņas deputātu vietas Saeimā, – par trim vietām vairāk nekā 12. Saeimas vēlēšanās. (Saskaņā ar Saeimas vēlēšanu likumu diasporas balsis pieskaitāmas Rīgas vēlēšanu apgabalam, kā rezultātā Rīgā ievēlamo deputātu skaits 2018. gadā pārsniedza vienu trešdaļu no Saeimas sastāva.) Reizē ar pieaugošo Latvijas pavalstnieku skaitu ārvalstīs 2018. gadā bija novērojams būtisks vēlēšanu iecirkņu skaita pieaugums. Salīdzinājumam, ja 2010. gadā notikušajās 10. Saeimas vēlēšanās visā pasaulē darbojās 64 vēlēšanu iecirkņi, tad 2018. gadā to skaits, lielā mērā pēc ārvalstīs dzīvojošo tautiešu pieprasījuma, tika palielināts līdz 121 iecirknim 45 valstīs. Uz šo situāciju reaģēja arī Latvijas sabiedriskā televīzija LTV1, kas priekšvēlēšanu gaisotnē pirmo reizi tās vēsturē rīkoja Saeimas priekšvēlēšanu debates un tiešā ētera translāciju no ārvalstīm. 15. septembrī Lielbritānijā atrodošajā, latviešiem piederošajā īpašumā “Straumēni” sarīkotajās LTV tiešraides debatēs klātienē piedalījās 12 uz ievēlēšanu Saeimā pretendējošo politisko partiju pārstāvji, kuri dienu iepriekš tikās ar Londonā dzīvojošajiem Latvijas pavalstniekiem.

Priekšvēlēšanu periodā līdzīga formāta Latvijas politiķu tikšanās ar potenciāliem vēletājiem noritēja arī trīs ASV pilsētās, Īrijas galvaspilsētā Dublinā, Beļģijas

galvaspilsētā Briselē un citviet. Atsevišķu priekšvēlēšanu diskusiju ar nosaukumu “Par ko balsot diasporai?” 28. augustā Rīgā ar translāciju internetā rīkoja biedrība “Ar pasaules pieredzi Latvijā”, kas pozicionē sevi kā pirmo un vadošo uz remigrāciju vērsto organizāciju Latvijā.

Ja agrākajos gados Latvijas diaspora nodrošināja nozīmīgu atbalsta funkciju Latvijai tās ārpolitisko mērķu īstenošanā, tad 13. Saeimas vēlēšanu gadā tā tika aicināta iesaistīties Latvijas līdzšinējā proeiropeiskā un transatlantiskā ārpolitikas kursa nosargāšanā. Proti, priekšvēlēšanu gaisotnē kā viens no galvenajiem draudiem politiskajā retorikā tika minēts neprognozējamais vēlēšanu rezultāts, Kremlim simpātizējošās partijas “Saskaņa” iespējama nonākšana valdībā un ar to saistītais Latvijas ģeopolitiskā kursa pārmaiņu risks. Kā viens no bieži izskanējušiem aicinājumiem Latvijas līdzšinējo varas partiju vēstījumā savam elektorātam Latvijā un arī ārpus tās robežām bija aicinājums nosargāt Latvijas līdzšinējo ārpolitisko kursu, kura centrālā ass ir Latvijas līdzdalība Eiropas Savienībā un NATO.

Raugoties uz vēlēšanu rezultātiem, ir redzams, ka Latvijas diaspora savā balsojumā ieturēja rietumniecisko kursu. Starp diasporas balsim tikai 6.5 % (ASV – 1.6 %) tika atdoti par labu “Saskaņai” un 1,9 % Latvijas Krievu savienībai iepretīm attiecīgi trīstik un divtik lielam balsu skaitam Latvijā. Kamēr salīdzinājumā ar 2014. gadā notikušajām vēlēšanām vēlētāju aktivitāte Latvijā 2018. gadā bija nokritusies par 5 procentpunktiem līdz 54.6 %, kas ir zemākā līdzdalība vēlēšanās kopš 1991. gada, tikmēr ārpus Latvijas tā noslidēja par 2 % līdz 23.7 %. Par spīti vēlētāju līdzdalības kritumam, jāatzīmē, ka 13. Saeimas vēlēšanās ārpus Latvijas piedalījās 31 946 vēletāji, gandrīz par 8830 vairāk nekā 2014. gadā. ASV 13. Saeimas vēlēšanās nobalsoja 2423 Latvijas pilsoņi, Austrālijā 878, Kanādā 706, Krievijā 479, bet Eiropas valstīs – vairāk nekā 27 000 Latvijas pavalstnieku.

Kā to jau agrāk akadēmiskā literatūrā fiksējis sociālo zinātņu pētnieks Mārtiņš Kaprāns, Latvijas diasporas politiskās izvēles iespējams interpretēt kā “pastāvīgas cerību un vilšanās ciklus”⁸, uz ko norāda apstāklis, ka vislielāko atbalstu pēdējās četras Saeimas vēlēšanās, kam tagad pieskaitāmas arī 13. Saeimas vēlēšanas, ir guvuši jaunpienācēji vai opozīcijas partijas. 13. Saeimas vēlēšanās diasporas balsojumā pārliecinoši vadībā izvirzījās trīs politiskās partijas, kuras līdz šim nav bijušas pārstāvētas Saeimā – “Kam pieder valsts?” ar 35.7 % balsu, “Attīstībai/Par!” (15.3 %) un Jaunā konservatīvā partija (11.9 %). Savukārt līdzšinējās valdības partija “Vienotība”, kas iepriekšējās vēlēšanās saņēma 34 % diasporas balsu, un “Nacionālā apvienība”, par kuru iepriekš nobalsoja 21.4 % Latvijas pilsoņu ārzemēs, 2018. gadā saņēma attiecīgi 8.9 % un 7.7 % diasporas vēletāju balsu.⁹ Vēlēšanu rezultāti iezīmē, ka ārvalstīs dzīvojošie Latvijas valstspiederīgie vēlas redzēt pārmaiņas Latvijas iekšpolitikā, bet ne ārpolitikā.

DIASPORAS MOBILIZĒŠANĀS LATVIJAS SIMTGADES ZĪMĒ

Latvijas valsts Simtgades zīmē bija vērojama pastiprināta Latvijas diasporas mobilizēšanās gan savās mītnes zemēs, gan sadarbībā ar Latviju, kas īpaši spilgti bija novērojams 2018. gada lielākajā Latvijas kultūras notikumā – XXVI Vispārējos latviešu Dziesmu un XVI Deju svētkos un citos uz diasporu orientētos pasākumos – IV Pasaules latviešu zinātnieku kongresā, Simtgades sporta spēlēs, kā arī Pasaules latviešu ekonomikas un inovāciju forumā, kas norisinājās Latvijā 2018. gada jūnijā.

2018. gada vasarā notikušajos Dziesmu un Deju svētkos tika pieredzēta jebkad vislielākā Latvijas diasporas pārstāvju līdzdalība. No kopskaitā 43 219 Dziesmu un Deju svētku dalībniekiem vairāk nekā 5500 jeb gandrīz 13 % bija diasporas latvieši, kuri pārstāvēja 56 latviešu korus un deju kopas no 21 valsts. Turklāt Simtgades zīmē aizritējušo Dziesmu un Deju svētku programmā tika iekļauta Pasaules latviešu diena, kuras ietvaros Rīgā 2. jūlijā aizritēja konference “Latvieši pasaulē – piederīgi Latvijai”, pasaules latviešu māksliniecisko kopu koncerts “Cilvēks. Mūzs. Dimd!”, kamermūzikas koncerts un izstāde “Latviešu Dziesmu svētki ārpus Latvijas”. Šāda pastiprināta uzmanība diasporas latviešu koriem, deju un mākslinieciskajām kopām Latvijā bija pievērsta pirmo reizi.

Gatavojoties XXVI Dziesmu un XVI Deju svētkiem, latviešu kopienas ārpus Latvijas sarīkoja sešus ieskaņas pasākumus, tajā skaitā Vispārējos latviešu Dziesmu un deju svētkus ASV, kas 2017. gada vasarā noritēja Baltimorā ASV, Kultūras dienas Austrālijā 2017. gada decembrī, kā arī četru reģionālo kultūras svētku ciklu Eiropā, kas aizritēja Īrijā, Zviedrijā, Nīderlandē un Turcijā un kopskaitā pulcēja vairākus tūkstošus dalībnieku un apmeklētāju.

Eiropas latviešu apvienība (ELA) sasaistē ar Latvijas valsts simtgades tematiku kopš 2016. gada ar valsts finansiālu atbalstu īstenoja daudzgadu programmu diasporas mākslinieciskajām kopām Eiropā “Ceļā uz Dziesmu un Deju svētkiem 2018”, kā arī realizēja tādus projektus kā “Simts balsis Simtgadē”, “Gadsimta garā – kā ligodziesma”, “Lielā talka” u.c. “Pateicoties šiem projektiem un kopdarbam, dots spēcīgs grūdiens latviešu mākslinieciskās pašdarbības kopu veidošanai un stiprināšanai, un strauji audzis diasporas kultūras aktivitāšu skaits Eiropā,”¹⁰ teikts ELA 2018. gada darbības pārskatā. Kā uzsvērts šajā pašā pārskatā, ELA darbības rezultātā veicināta Latvijas Dziesmu un Deju svētku tradīcijas starptautiskā atpazīstamība, stiprināta kopības apziņa starp dažādos Eiropas reģionos dzīvojošajiem latviešiem un patriotiskās saites ar Latviju, kā arī pilnveidotas latviešu diasporas kopienu iemaņas īstenot reģionāla mēroga projektus, tādējādi sekmējot Eiropas latviešu organizāciju saliedētību un rīcībspēju. 2018. gada martā, tiekoties uz biedru organizāciju kopsapulci Vīnē, Eiropas latviešu organizācijas vienojās papildus

tradicionāli nozīmīgākajiem latviskās identitātes, izglītības un kultūras jautājumiem arī veidot platformu ekonomiskai sadarbībai un investīcijām Latvijā, kā arī veidot ciešāku sadarbību un informācijas apmaiņu mediju, labdarības un sporta jomās. Biedru kopsapulce uzsvēra, ka diasporas saiknes uzturēšanai ar Latviju liela nozīme ir arī diasporas atspoguļojumam Latvijas medijos tās novadiem līdzvērtīgā apmērā, kā arī Latvijas TV un kinodarbu pieejamībai ārpus Latvijas. Pēc vairāku Eiropas latviešu diasporas mediju iniciatīvas 2018. gadā tika uzsākts darbs pie vienas diasporas mediju platformas izveides.

Tikmēr ārpus Latvijas lielākā diasporas organizācija – Amerikas latviešu apvienība (ALA), kas apvieno ap 140 latviešu organizāciju un vairāk nekā 5000 individuālu biedru, Latvijas valsts simtgades zīmē jau 2016. gadā bija aizsākusi līdzekļu vākšanas akciju, līdz 2018. gadam savācot ap 150 000 dolāru, kas tika piešķirti Latvijas valsts simtgades pasākumu atbalstam visā ASV teritorijā. Kā galveno motīvu sasaistē ar Latvijas simtgadi ALA bija izvirzījusi Latvijas un latviešu redzamības un atpazīstamības veicināšanu ASV, uz ko tā aicināja arī vietējos latviešu centrus, sniedzot atbalstu to iecerēto aktivitāšu realizācijā. 2018. gadu ALA iesāka ar post-folk grupas “Imants Dimants un draugi” koncertturnejas rīkošanu 18 ASV pilsētās. Pēc Ņujorkā dzīvojošo latviešu neatlaidīgiem pamudinājumiem latviešu zvaigznes Kristapa Porziņa pārstāvētā Nacionālās basketbola asociācijas (NBA) komanda Ņujorkas “Knicks” šā gada 7. aprīlī vienu mājas spēli Medisonskvērgārdēnā (Madison Square Garden) veltīja Latvijas simtgadei, kuru gandrīz 20 000 skatītāju ietilpīgajā zālē klātienē ieradās noskatīties ap 700 latviešu. Spēles ievadā ASV himnu izpildīja Ņujorkas latviešu koris, tērpušies dažādu Latvijas novadu tautas tērpos. 4. maijā vairākos latviešu centros noritēja Latvijas neatkarības atjaunošanai veltītie “Baltā galdauta svētki”, bet dienu pirms tam – 3. maijā Vašingtonā, Kapitolija kalnā, ALA kopā ar lietuviešiem un igauņiem rīkoja Baltic Advocacy Day. Tajā piedalījās vairāk nekā 80 baltieši, apmeklējot vairāk nekā 50 ASV kongresmeņu birojus no 18 štatiem, lai aktualizētu Baltijas valstīm svarīgus jautājumus. 2018. gada septembrī Latvijas valsts simtgades zīmē Nebraskas universitātē, kur savulaik mācījies Latvijas pirmais Ministru prezidents Kārlis Ulmanis, noritēja konference, kurā tika aplūkota K. Ulmaņa gūtā pieredze Nebraskā un viņa loma Latvijas neatkarības proklamēšanā. Tuvojoties Latvijas simtgades kulminācijai 2018. gada novembrī, katrā latviešu apdzīvotā vietā ASV bija ielānāti lielāki vai mazāki pasākumi. To skaitā minama Baltic Centennial daudzpusīgā programma ar izstādēm, kino izrādīšanu, paneldiskusijām un koncertiem Bostonā, latviešu grāmatu izstāde Mineapoles Centrālajā bibliotēkā un vietējai sabiedrībai atvērta latviešu kultūras diena vēsturiskajā Landmark centrā St. Paula pilsētā ar vairāk nekā 650 interesentu līdzdalību. Valsts svētku nedēļā ciešā sadarbībā starp vietējām latviešu kopienām, Latvijas goda konsuliem un Latvijas vēstniecību ASV tika panākta Sanfrancisko

Rātsnama, Losandželosas pilsētas parka strūklakas un Morisona tilta Portlandē izgaismošana Latvijas valsts karoga krāsās. Tikmēr Latvijas goda konsuls Pensilvānijas štatā Džons Medveckis gada sākumā bija sarūpējis Latvijas valsts simtgadei veltītas lielizmēra reklāmas uzstādīšanu pie viena no Filadelfijas lielceļiem, paredzot 645 000 skatījumu nedēļā jeb 7,5 miljonus skatījumu trīs mēnešu periodā. Novembrī līdzīgu iniciatīvu īstenoja Indianapolises latviešu kopiena, uzstādot līdzīgu lielizmēra plakātu I-465 lielceļa malā. Plašāk par ASV latviešu kopienas lomu Latvijas ārpolitisko mērķu īstenošanā laika posmā no 2001. līdz 2018. gadam lasāms 2018. gada septembrī iznākušajā grāmatā “ALA 50 līdz LV 100”, kas sniedz atskatu uz ALA lomu Latvijas un ASV divpusējo attiecību veicināšanā un Latvijas interešu aizstāvēšanā.

Svinot kopā ar Latviju un īstenojot simtgades saukli “Es esmu Latvija”, Brazīlijas Latviešu kultūras apvienība bija nospriedusi, ka “lielākā dāvana Latvijai un mums pašiem – latviešiem Dienvidamerikā – būtu mūsu pašu pašapziņas celšana un apzināšanās – kas mēs esam?” Šis ieceres īstenošanu Brazīlijas latvieši uzsāka, 2018. gada maijā uzsākot latviešu skaitīšanas akciju Brazīlijā. Apkopojot pirmajos mēnešos ievāktos datus, Dienvidamerikas un Karību latviešu apvienības (DAKLA) priekšsēde Renāte Albrehta septembra beigās Rīgā ziņoja, ka uz to brīdi saskaitīti gandrīz 1400 Brazīlijas latviešu. Pēc statistiskajām iedzīvotāju skaita aprēķina metodēm viņa lēsa, ka Brazīlijā dzīvo aptuveni 26 640 cilvēku, kam ir latviska izcelsme. Kamēr lielākais vairākums jeb 86,6 % aptaujāto uzrādīja, ka viņi nav Latvijas pilsoņi, tikmēr 11,6 % aptaujāto Brazīlijas latviešu sevi prezentēja kā Latvijas pilsoņus, vēl 1,8 % aptaujāto bija Latvijas pilsonības ieguves procesā.¹¹ Kā to skaidroja DAKLA priekšsēde, daudziem Dienvidamerikas latviešiem trūkst informācijas par dokumentāciju, kas vajadzīga Latvijas pilsonības iegūšanai, kā arī tiem, kas dzīvo Brazīlijā jau piektajā, sestajā paaudzē, ir grūti pierādīt savu izcelsmi.

Latvijas valsts simtgades zīmē ar Latvijas Ārlietu ministrijas atbalstu Novaodesā, Brazīlijā, 2018. gada novembrī norisinājās DAKLA kongress, kas ir pirmā klātienes tikšanās Dienvidamerikas latviešu organizāciju pārstāvjiem, kopš 1977. dibinātās DAKLA vadības krēsla pārcelšanas uz Brazīliju. Dalību šajā notikumā bija apstiprinājuši pārstāvji no Argentīnas, Venecuēlas un Brazīlijas latviešu organizācijām. Tā ietvaros Novaodesas Pilsētas teātrī norisinājās “Es esmu Latvija [Dienvidamerikā]”, kur ar priekšlasījumiem uzstājās pieaicinātie viesi no Latvijas, kā arī esošie un bijušie Dienvidamerikas latviešu kopienu vadītāji. Pēc DAKLA kongresa no 16. līdz 18. novembrim Novaodesā, Brazīlijā, ar Latvijas Kultūras ministrijas atbalstu norisinājās 1. Latviešu kultūras festivāls Brazīlijā, kurā paredzēti dažādi muzikāli uzvedumi ar koru un tautas deju kopu dalību, kuri sasniedza kulmināciju muzikālajā lieluzvedumā “Ar Latviju sirdi” Amerikas Pilsētas teātra telpās.

Bez iepriekš aprakstītajām iniciatīvām Latvijas valsts simtgades atzīmēšanā aktīvi piedalījās arī latviešu kopienas Austrālijā, Kanādā un Krievijā, rīkojot svinīgus aktus, koncertus un izstādes, kuru mērķis bija vairot Latvijas atpazīstamību latviešu mītnes zemēs un veicināt ārvalstīs dzīvojošo latviešu piederību Latvijai. Savienojot latviešu kopienas dažādās pasaules valstīs, 2018. gadā savu ceļojumu pa dažādiem latviešu centriem dažādās pasaules valstīs noslēdza īpaši austi Latvijas karogs, kas savu ceļu kopā ar vēstījumu grāmatu aizsāka 2016. gada decembrī un apceļoja 19 pasaules valstis un 61 pilsētu.

NO PILOTPROJEKTA LĪDZ LIKUMĀ APRAKSTĪTAI SADARBĪBAI

Kopumā, atskatoties uz diasporas politikas attīstību pēdējo gadu griezumā, 2018. gadā bija novērojams būtisks izrāviens diasporas politikas sakārtošanā, nosakot diasporas politikas pārvaldībā iesaistīto institūciju atbildības un atbalsta mehānismus, gan arī attiecībā uz diasporas atbalstam pieejamo finansējumu, kas līdz šim ir bijis pieaugošs, bet diasporas organizāciju ieskatos vienlaikus arī nestabils un neprognozējams.

Ārlietu ministrijas budžetā 2018. gadā diasporas atbalstam bija paredzēti 226 000 eiro. Izglītības un zinātnes ministrijas 2018. gada budžetā “Valsts valodas politika un attīstība” programmas ietvaros diasporas latviskās izglītības atbalsta pasākumiem bija paredzēts finansējums 733 191 eiro. Savukārt Kultūras ministrijas budžetā diasporas atbalstam 2018. gadā bija paredzēti 691 538 eiro, kas bija atvēlēti Latvijas valsts simtgades pasākumu norisei, Dziesmu un Deju svētku tradīcijas uzturēšanai Latvijas diasporas mītnes zemēs, “2x2” un “3x3” nometņu, kā arī diasporas mediju darbības atbalstam un diasporas tematikas aktualizēšanai Latvijas medijos. Tai skaitā 2018.gadā KM budžetā bija iekļauts arī finansējums (355 538 eiro) diasporas un Latvijas bērnu kopējām vasaras nometnēm Latvijā, kā arī atbalsts diasporas NVO programmām, kuras tāpat kā iepriekšējos gados administrēja Sabiedrības integrācijas fonds. Jāatzīmē, ka šis Kultūras ministrijas 2018. gada budžetā diasporai paredzētais finansējums bija divreiz lielāks, nekā tas bija 2014. gadā un gandrīz desmitkārt lielāks nekā 2012. gadā.

Lai veicinātu Latvijas izcelsmes uzņēmēju un nozaru profesionāļu iesaisti Latvijas tautsaimniecības attīstībā, eksporta, inovāciju attīstības, investīciju piesaistes un tūrisma veicināšanā, 2018. gadā Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra (LIAA) uzsāka darbu pie Latvijas diasporas piesaistes stratēģijas īstenošanas LIAA funkciju veikšanai 2018.–2020. gadā. Šīs stratēģijas īstenošanai LIAA ir izveidojusi

atsevišķu vecākā projekta vadītāja amatu, kā arī nodalīja sākotnējo finansējumu 32 000 eiro apmērā. Vienlaikus LIAA komunikācijā ar ekonomikas ministru norādīts, ka bez papildu resursu piešķiršanas virkne stratēģijā paredzēto pasākumu nav īstenojami.

Bez LIAA un to pārraugošās Ekonomikas ministrijas, kuras vadībā 2013. gadā tika izstrādāts Remigrācijas atbalsta pasākumu plāns 2013.–2016. gadam, 2018. gadā remigrācijas jautājumu risināšanā aktīvu lomu uzņēmās arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, uzsākot aizbraukušo Latvijas iedzīvotāju remigrācijas pilotprojektu. Šī projekta ietvaros pieci reģionālie remigrācijas koordinatori 2018. gada pavasarī sāka sniegt konsultācijas ārvalstīs dzīvojošajiem tautiešiem par iespējām atgriezties Latvijā, palīdzot atrast darba iespējas, dzīvesvietu, kā arī risināt jautājumus, kas skar bērnu iekļaušanos Latvijas izglītības sistēmā. Kā oktobrī ziņoja VARAM, laika posmā no marta līdz septembrim (ieskaitot) Latvijā atgriezušās 124 ģimenes, kopskaitā – 314 cilvēki, kuri ir izmantojuši reģionālo remigrācijas koordinatoru konsultācijas.¹²

Tāpat izmēģinājuma versijā 2018. gada maijā Ārlietu ministrija, LIAA, Nodarbinātības valsts aģentūra, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas un 2018. gadā dibinātais remigrantu darbā iekārtošanas uzņēmums “Your Move” uzsāka diasporas informēšanu par darba un biznesa iespējām Latvijā, institūciju sniegtajiem pakalpojumiem personām, kuras vēlas atgriezties, dzīvot un strādāt Latvijā vai sadarboties ar to. Paraleli šai iniciatīvai uzņēmums „Tele2” 2018. gada vasarā uzsāka sociālu kampaņu „Latvija Strādā”, aicinot uzņēmumus, organizācijas un iestādes visā Latvijā brīvprātīgi vienoties kustībā, lai uzrunātu un piesaistītu Latvijas darba tirgum Latvijas valstspiederīgos, kuri šobrīd dzīvo un strādā ārzemēs. Savā uzsaukumā kustības iniciatori aicināja uzņēmumus piedāvāt konkrētas darba vietas un veidot stratēģisku komunikāciju ar šo auditoriju.

Kā aprakstīts iepriekšējās rindkopās, līdz šim daudzi no diasporas atbalsta pasākumiem tikuši īstenoti kā pilotprojekti vai no valsts puses tikuši finansēti kā Jaunās politikas iniciatīvas jeb vidēja termiņa mērķi un iniciatīvas, pamatojoties uz nacionālajā attīstības plānā, valsts aizsardzības koncepcijā un citos attīstības plānošanas dokumentos noteiktajām prioritātēm. Diasporas likuma pieņemšana diasporas organizāciju vidū tika uztverta kā cerību signāls, ka diasporas atbalsta finansējums varētu tikt iekļauts Latvijas pamatbudžetā un par to nevajadzētu cīnīties katru gadu no jauna. Tomēr neskaidrās Latvijas valdības veidošanas aprises, kavēšanās ar budžeta pieņemšanu un brīdinājumi, ka 2019. un 2020. gada fiskālā telpa varētu būt negatīva, vedināja domāt, ka diasporas organizāciju cerības uz diasporas atbalsta pasākumu iekļaušanu pamatbudžetā to cerētā apjomā varētu nenotikt.

SECINĀJUMI UN REKOMENDĀCIJAS

Ņemot vērā, ka agrākajos gados tikai atsevišķas politiskās partijas un deputāti izrādīja iniciatīvu tikties ar vēlētājiem ārpus Latvijas, 2018. gada priekšvēlēšanu norises iezīmē nozīmīgas pārmaiņas Latvijas politisko partiju pieejā diasporas tematikai – no šīs auditorijas ignorēšanas līdz aktīviem centieniem mērķtiecīgi uzrunāt un iesaistīt to vēlēšanu procesā. 13. Saeimas vēlēšanu gadā sāka izplūst robežas starp diasporu kā ārpolitikas un iekšpolitikas subjektu, ņemot vērā tās iespaidu uz Latvijas iekšpolitiskiem procesiem, kas rezultējās skaidri novērojamā diasporas jautājumu politizācijā. Līdzīgi kā agrāk aprakstījis migrācijas pētnieks Makumi Mvagiru (2011), pētot Kenijas attiecības ar kenijiešu diasporu pasaulē, diasporas politizācija veicina diasporas jautājumu nonākšanu politikas dienaskārtībā, ko apliecināja arī 2018. gada norises Latvijas likumdošanas procesā. Proti, priekšvēlēšanu gaisotnē strauju virzību Latvijas Republikas Saeimā pieredzēja iepriekš pieminētais Diasporas likumprojekts, kas citos apstākļos, ļoti iespējams, nebūtu virzījies tik ātri un panācis apstiprināšanai Saeimā nepieciešamo atbalstu.

Diasporas likuma pieņemšana, ja ne būtiski izmaina, tad formāli leģitimizē un iespējo Latvijas publiskās pārvaldes institūciju darbu diasporas politikas plānošanā un īstenošanā. Tā ne vien nosaka dažādu ministriju kompetences un atbildības attiecības starp Latvijas valsti un tās diasporu pasaulē, bet arī nodrošina juridisku pamatu pastāvīga un ilgtspējīga finansējuma pieprasīšanai diasporas politikas īstenošanai. Kā būtisks faktors sasaistē ar Diasporas likumu tiek izcelta remigrācijas veicināšanas pasākumu iekļaušana daudz plašākajā diasporas politikas ietvarā. Vienīgi aktuāls paliek jautājums, vai Latvijas valstij pietiks politiskās gribas un ilgtermiņā paredzamu un stabilu finanšu resursu likumā noteikto uzdevumu īstenošanai un mērķu sasniegšanai?

Ņemot vērā ar Diasporas likuma spēku Ārlietu ministrijai uzliktos pienākumus, aktuāls ir jautājums ne vien par finansiālo, bet arī cilvēkresursu nodrošināšanu noteikto uzdevumu īstenošanai. 2018. gadā Latvijas Ārlietu ministrijas paspārnē Diasporas politikas plānošanā un īstenošanā tiešā veidā bija iesaistītas divas personas. Salīdzinājumam Lietuvā, kura pēc izmēra, emigrācijas intensitātes un apmēriem pielīdzināma Latvijai, Ārlietu ministrijā sadarbības veidošanai ar diasporu ir izveidots atsevišķs departaments desmit darbinieku sastāvā. Jautājums par cilvēkresursu pieejamību Diasporas likumā paredzēto uzdevumu un pienākumu veikšanai ir aktuāls arī citās ministrijās un to pārraudzības iestādēs.

Viens no kritiski svarīgiem uzdevumiem diasporas politikas īstenošanā ir komunikācijas saišu veidošana starp Latvijas valsti un diasporu. Kā savā 2018. gadā publicētā pētījumā secina Latvijas diasporas politikas pētnieki: “Efektīva un strukturēta

diasporas pārstāvju sasniegšana un informēšana no valsts viedokļa, ir viens no lielākajiem izaicinājumiem.”¹³ Ekspertu ziņojumos arī jau agrāk norādīts, ka “šobrīd trūkst mehānismu diasporas zināšanu potenciāla mobilizēšanai un izmantošanai Latvijas attīstībā”.¹⁴

Cenšoties panākt Diasporas likumā noteiktos mērķus, svarīgi ir mācīties no iepriekšējos gados gūtās pieredzes sadarbībā ar diasporu. Ja likumā iekļautie atbalsta pasākumi netiks realizēti dzīvē, no tā izrietošās sekas var būt pilsoniskā un tiesiskā nihilisma izplatīšanās diasporā, kas vēl vairāk varētu pasliktināt diasporas uzticību Latvijas valstij. Kā aprakstīts agrākos pētījumos, starp Latvijas diasporu un valsti pastāv izteikts uzticības deficīts jeb neuzticēšanās diskurss (Ķešāne, 2011). Īpaši kritiski noskaņoti pret Latvijas valdību ir Lielbritānijā dzīvojošie Latvijas valstspiederīgie (Kaprāns, 2015). 2014. gadā Latvijas Universitātes pētnieku veiktajā aptaujā¹⁵ 61 % respondentu atzīmēja, ka Latvijas valdībai nemaz neuzticas, 10 ballu skalā novērtējot to ar “0”. Turklāt 84,5 % respondentu uzskatīja, ka Latvijas valdību neinteresē emigrējušie tautieši, un tikai 9,2 % aptaujāto pauda uzskatu, ka Latvijas politiķiem patiesi rūp ārzemēs dzīvojošo Latvijas valstspiederīgo situācija.¹⁶

Īstenojot diasporas politiku, svarīgi paturēt prātā, ka diasporas organizācijās ir iesaistīta vien neliela daļa ārvalstīs dzīvojošās Latvijas diasporas. Kā viens no iespējamajiem risinājumiem diasporas organizāciju tvēruma paplašināšanā ir diasporas organizācijām paredzēto atbalstu sasaistīt ar mērķtiecīgiem pasākumiem jaunas mērķauditorijas uzrunāšanā. Zīmīgi, ka, pieaugot vajadzībai pēc darbiniekiem, diasporas virzienā arvien vairāk lūkojas ne tikai Latvijas valsts, bet arī individuālie uzņēmēji, aicinot ārvalstīs dzīvojošos valstspiederīgos atgriezties un veidot karjeru Latvijā, kurus būtu vērts iesaistīt mērķtiecīga dialoga un sadarbības veidošanā ar eksteritoriāli dzīvošo Latvijas valstspiederīgo kopienu.

Nemot vērā demogrāfiskās tendences Latvijā un Latvijas valsts Simtgades zīmē radīto un radušos interesi diasporā par Latviju, šis ir vislabākais laiks, kad mērķtiecīgā dialogā ar Latvijas diasporu iesaistīt ne tikai Latvijas valsts institūcijas un pašvaldības, bet arī uzņēmējus un sabiedrību kopumā, kas būtu vērsti uz saiknes ar diasporu nostiprināšanu, sadarbības veidošanu un remigrācijas veicināšanu. Raugoties uz priekšu, šobrīd Latvijā ir izveidoti juridiskie priekšnosacījumi mērķtiecīgas un ilgtspējīgas diasporas politikas realizācijai. Reālā dzīve rādis, vai Latvijas diasporas jautājums turpinās dreifēt politiski sabuntotajos ūdeņos, vai vēji to pievedīs tuvāk dzimtajam krastam – Latvijai.

ATSAUCES

- ¹ Ārlietu ministrija, Ārlietu ministra Edgara Rinkēviča uzruna Saeimas ārpolitikas debatēs 2018. gada 25. janvārī, <https://www.mfa.gov.lv/aktualitates/zinas/runas-raksti-intervijas-prese/58955-arlietu-ministra-edgara-rinkevica-uzruna-saeimas-arpolitikas-debates-2018-gada-25-janvari>
- ² Likumi.lv, *Diasporas likums*, 01.11.2018, <https://likumi.lv/ta/id/302998-diasporas-likums>
- ³ I. Mieriņa, E. Zača, et al., *Diasporas politikas attīstība*, 2018, Rīga, LU Diasporas un migrācijas pētījumu centrs, 6
- ⁴ Ibid., 6.
- ⁵ Ibid., 8
- ⁶ Delfi (LETA), *Saeima atbalsta grozījumus par luteriskās baznīcas tiesību pārmantotāju; PBLA nepiekrīt*, 11.10.2018, <https://www.delfi.lv/news/national/politics/saeima-atbalsta-grozijumus-par-luteriskas-baznijas-tiesibu-parmantotaju-pbla-nepiekrit.d?id=50480969>
- ⁷ Pasaules Brīvo Latviešu Asociācija, *PBLA asi nosoda Saeimas šodien atbalstītos grozījumus Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas likumā*, 11.10.2018, <http://www.pbla.lv/pbla-asi-nosoda-saeimas-sodien-atbalstitos-grozijumus-latvijas-evangeliski-luteriskas-baznijas-likuma/>
- ⁸ M. Kaprāns, *Latviešu emigranti Lielbritānijā: transnacionālā identitāte un attālinātā nacionālisma konteksti*, no: I. Mieriņa, (red.), *Latvijas emigrantu kopienas: Cerību diaspora*, 2015, Rīga, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 120
- ⁹ Centrālā Vēlēšanu komiteja, *Saeimas Vēlēšanas 2018*, <https://sv2018.cvk.lv>
- ¹⁰ Eiropas Latviešu Apvienība, *Eiropas latviešu apvienības 2018. gada darbības pārskats* [nepublicēts]
- ¹¹ Diendvidamerikas un Karību latviešu apvienība, *DAKLA ziņojums PBLA gadskārtējā sēdē*, 2018 [nepublicēts]
- ¹² VARAM 2018. gadā uzsāktā Latvijas iedzīvotāju remigrācijas pilotprojekta ietvaros atgriezušās 314 personas. Skatīt: Latviesi.com, VARAM 2018. *Gada uzsāktā Latvijas iedzīvotāju remigrācijas pilotprojekta ietvaros atgriezušās 314 personas*, 29.10.2018, <https://www.latviesi.com/jaunumi/raksts/varam-2018-gada-uzsakta-latvijas-iedzivotaju-remigracijas-pilotprojekta-ietvaros-atgrie-zusas-314-personas>
- ¹³ Diasporas politikas attīstība, op.cit, 61
- ¹⁴ Ibid., 14.
- ¹⁵ Latviešu emigranti Lielbritānijā: transnacionālā identitāte un attālinātā nacionālisma konteksti, op.cit.
- ¹⁶ Ibid., 120

LATVIJAS PUBLISKĀ DIPLOMĀTIJA – LABĀKĀ “PAŠBILDE” NĀKAMAJAI SIMTGADEI

Otto Tabuns, Rīgas Juridiskās augstskolas vieslektors,
Baltijas drošības stratēģijas projekta izpilddirektors

Latvijas Republika sagaida neatkarības pasludināšanas simtgadi kā viena no aptuveni divsimt neatkarīgām pasaules valstīm. Latvija ir starp tām padsmī valstīm, kas radās kā demokrātiska valsts uz vairāku Eiropas impēriju drupām pirms simts gadiem, un par spīti karam un okupācijām savu neatkarību spēja atgūt. Tā ir piederīga pasaules spēcīgākajai militārajai aliansei, kā arī lielākajai ekonomiskajai savienībai. Tās galvaspilsēta ir starp politiski, saimnieciski un kulturāli nozīmīgākajām pilsētām savā zemeslodes daļā. Tā ir viena no valstīm, kuras oficiālā valoda ir starp divsimt valodām, kurās runā vairāk par miljonu pasaules iedzīvotāju. Latvija ietilpst salīdzinoši demokrātiskāko, pārtikušāko, izglītotāko, attīstītāko un drošāko valstu lokā. Demokrātija, tiesiskums un likuma vara Latvijā, par spīti nepilnībām, tiek īstenoti priekšzīmīgi gan reģionālā, gan plašākā globālā mērogā.

Bez šaubām, autors līdz ar citiem Latvijai piederīgajiem zina, ka visās iepriekš minētajās kategorijās ir iespējama arī tālāka izaugsme. Taču cik daudz no iepriekš minētā pārzina Latvijai piederīgie, it īpaši tās oficiālie pārstāvji – valsts balsis un sejas? Vai viņi spēj parādīt citiem gan šos faktus, gan secinājumu, ka īpaši labāk nekur citur zem šīs saules nav? Atbilde uz šo jautājumu sniegs daļu no skaidrojuma, kāds ir Latvijas tēls un kāda ir valsts publiskā diplomātija, republikai iesojot nākamajā simtgadē. To apjoma robežās centīsies skaidrot arī šis raksts.

Pirms doties tālāk, ir jāveic inventarizācija, saprotot publiskās diplomātijas aktuālo nozīmi Latvijas interešu sasniegšanā, identificējot izaicinājumus un iespējas, uzskaitot darāmos darbus un saliekot tos prioritārā secībā.

PUBLISKĀS DIPLOMĀTIJAS AKTUĀLĀ NOZĪME

Publiskā diplomātija ir rīcības kopums (t. sk. retorika), kas atklāti vērstas uz valsts tēla atpazīstamības radīšanu un veicināšanu ārpus tās robežām. Valsts tēlu popularizē, balstoties gan valstiski definētajās interesēs, gan valsts konkurētspējīgākajās īpašībās, kā arī sabiedriski populārākajās vērtībās. Kā norādījusi Dr. Žaneta Ozoliņa: “Ārpolitikai vērtības ir ļoti svarīgas kā valsts tēla veidotājas. Un ja mēs paši neveidosim mūsu tēlu, kas sakņots mūsu vērtībās, tad Latvijas tēlu sazīmēs citi.”¹ Publiskās diplomātijas vēstījuma avots ir konkrētās valsts valdība, savukārt publiskās diplomātijas adresāts ir citu valstu sabiedrības visplašākajā tvērumā.

Publiskā diplomātija ir nepieciešama valsts ārpolitikas vidēja un ilgtermiņa interešu sasniegšanai, veicinot valsts pārstāvju – indivīdu, organizāciju, uzņēmumu – atpazīstamību, plašāku izpratni par tiem ārzemēs, kā arī izpratni par komunikācijas īpatnībām, kas svarīgas personīgu un profesionālu kontaktu veidošanā konkrētās valsts privātajā un publiskajā sektorā. Publiskā diplomātija ir viens no instrumentiem valsts interešu sasniegšanai, īpaši ņemot vērā sociālo mediju pieaugošo lomu valsts tēla veicināšanā citu valstu pilsoņu individuālajā uztverē. Turklāt to var izmantot drošības un stabilitātes veicināšanā. Taču šie nemilitārie instrumenti nereti netiek pietiekami novērtēti, kā norādījis Ojārs Ēriks Kalniņš.² Tos ir grūtāk novērot un novērtēt, salīdzinot ar, piemēram, konvencionālām militārajām spējām. Taču jāatceras, ka drošībai un stabilitātei ir gan materiālie, gan nemateriālie aspekti, tādi kā reputācija, uzticamība, atstātais iespaids un tā ietekme uz citu valstu sabiedrisko domu un lēmumu pieņemējiem. Tos ir grūtāk novērtēt vai izmērīt un tādējādi operacionalizēt valsts politikas plānošanā, taču pat spēcīgākās valstis nav spējušas sasniegt savu ar stingro varu vien, nepakļaujot vai vismaz neaizraujot arī citu prātus un sirdis ar savu stāstu.

Sabiedriskā viedokļa ietekme uz ārpolitikas veidošanu ir nenovēršama kopš ASV prezidenta Vudro Vilsona, kurš pieprasīja galu slepenai diplomātijai Parīzes Miera konferencē 1919. gadā, kā arī kopš Vācijas kanclera Otto fon Bismarka, kurš 1870. gadā ar Emsas telegrammu pierādīja, kā ar publisko diplomātiju var veiksmīgi manipulēt pat ar spēcīgāko lielvaru sabiedrībām. Līdzīgi publiskās diplomātijas loma ir izšķiroša to lēmumu pieņemšanas procesā, kas var atstāt materiālu ietekmi uz Latviju. Vēsturiski tam ir bijusi sava loma gan, piemēram, 1920. gadā, kad igauņu publiskā diplomātija pret britu vadīto robežkomisiju bija viens no izšķirošajiem faktoriem lēmumam par noteikto robežu starp Valku un Valgu, kas gan īsti neapmierināja nevienu no pusēm³, taču atstāja lielāko daļu Valkas pilsētas, tostarp centru, ārpus Latvijas robežas. Tāpat 1990. gadā bez trimdas latviešiem Amerikā, kas pārzināja ASV politisko lēmumu pieņemšanas procesu un publiskās diplomātijas jēgu

Latvijas interešu lobēšanā, nebūtu iespējamās neatkarības atgūšanai nepieciešamās tikšanās starp Latvijas un Amerikas politiķiem, ne arī Latvijas interešu un tēla skaidrošana angļu valodā tam nepieciešamajā apjomā un formātā.

Kā pirms simts vai trīsdesmit gadiem, tā arī šodien tas nav mazāk svarīgi. Ārlietu ministrs norādījis, ka “Latvijas spējas tikt galā ar hibrīda apdraudējumu ir tikpat svarīgas kā valsts rīcībā esošās militārās spējas”.⁴ Publiskās diplomātijas kontekstā būtisks hibrīdā apdraudējuma avots ir Latvijas interesēm neatbilstoša Latvijas tēla uztvere tajās valstīs, kuras ir Latvijas sabiedrotās un globālās partneres. Tas īpaši attiecas uz izpratni par Latvijas identitāti un sociālekonomiskajiem aspektiem. Ir ļoti izaicinoši censties veidot vienotu naratīvu par valsts tēlu, tās interesēm un sabiedrības pārstāvju plašāk pārstāvētajām kopīgajām vērtībām, ja iedzīvotāju starpā trūkst šādu kopsaucēju. Turklāt, ja daudzinātais valsts tēls, ko pauž valstsvīri un valstssievās, regulāri nonāk pretrunā ar to, ko ārzemnieki uzzina no valsts pilsoņiem individuāli, Latvijas partneri var apšaubīt uzticību valsts pārstāvjiem, saikni starp valdību un sabiedrību, kā arī valsts iekšējo vienotību un turpmāko stabilitāti. Tādējādi ir skaidrs, ka valsts tēla vadīšanai un kopšanai jābūt deleģētai valdības funkcijai, taču tās saturam stingri jābalstās sabiedrības attēlā.

Piederība Eiropai ir viens no spilgtākajiem sabiedrības attēla atspulgiem, kas centrāls Latvijas nacionālajām interesēm un definētajai identitātei, kā arī novērojams no citu valstu skatu punkta. Ārlietu ministrs 2017. gada ziņojumā par paveikto un iecerēto darbību valsts ārpolitikā un ES jautājumos norādīja, ka “Eiropas Savienībai ir iespēja mainīties tā, lai tā kļūtu politiski vienotāka un saliedētāka”, piebilstot, ka “Latvija atbalsta nopietnas ES reformas, aktīvi piedaloties to formulēšanā un īstenošanā”.⁵ Latvijas atbalsts un iesaiste ES reformēšanā un saliedēšanā nebūs pilnvērtīgs, ja parādīsies vien lēmumu pieņemšanas procesā Rīgā un Briselē. Tas jādemonstrē, izmantojot sistemātisku publisko diplomātiju, kas parāda konsekventu Latvijas klātbūtni Eiropas kodolā.

Šajā kontekstā vēlēšanas ne priekšvēlēšanu, ne jaunās valdības veidošanas procesā nav radījušas signālus, kas apšaubītu Eiropas vietu Latvijas prioritāšu skalā. Lai gan dažas partijas par to runāja vairāk, un atsevišķas – nemaz, populārāko spēku vidū eiroskepse nebija atbalsta gūšanai izvēlētais jājamzirdziņš. Eiroskeptisko spēku, tādu kā “Latvijas Krievu savienība”, “Latviešu nacionālisti” un “Par Alternatīvu” neieklūšana parlamentā pats par sevi ir nozīmīgs signāls, ka Latvija atšķirībā no dažām citām Eiropas valstīm nebūs starp tām, kas varētu šūpot Eiropas laivu vismaz tuvāko četru gadu laikā. Vēlēšanās populārākās partijas kopumā atbalsta Latvijas eiroatlantisks pozīciju, un būtiskākās pretrunas parādās partiju vīzijā par Eiropas Savienības federalizāciju. Šajā jautājumā, piemēram, Nacionālā apvienība “Visu Latvijai!” – “Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” un “Attīstībai/Par” atrodas pretējās spektra pusēs.

Vienlaikus NATO vietu Latvijas drošībā, kā arī aizsardzības finansēšanas principus programmā nav apšaubījušas ne līdzšinējās koalīcijas, ne opozīcijas partijas.

Būtisks ir arī Valsts prezidenta paziņojums par ES kā principa ievērošanu jebkuras kombinācijas valdības izveidē, gan ievērojot vēlēšanu gribu, gan ievērojot ilgtermiņa politisko kursu, kas nav mainījies kopš valdības noteiktā Rietumu ārpolitiskā kursa 1994. gadā un vēlēšanu paustās gribas referendumā par dalību ES 2004. gadā. Vienlaikus viens no ES nākotni izšķirošajiem aspektiem balstās uzticībā, kādu bauda vienotās Eiropas ideja un tās realizācija. Tālab Latvijas publiskās diplomātijas signāliem par valsts vēlmi iet kopā ar pārējām valstīm uz priekšu pa kopīgi izlemto ceļu piemītis lielāka loma Eiropai izšķirīgos lēmumos, nekā patlaban var likties.

Interesanti, ka prioritāro Eiropas reģionu starpā, ar kuriem būtu vēlme sadarboties vai līdzināties, citu starpā parādījās gan Ziemeļvalstis ("Progresīvie"), gan Višegradas valstis ("LSDSP/KDS/GKL"). Turpretim neviena 13. Saeimā ievēlētā partija savās programmās nepievērsa uzmanību Baltijas valstu sadarbībai un kopīgajiem identitātes elementiem, lai gan tas kopš Atmodas ir bijis veiksmīgs visu trīs valstu atpazīstamības veicināšanas formāts. Latvijai ir gan dabiskas ģeogrāfiskas, gan transporta un konferenču diplomātijas infrastruktūras priekšrocības, kas ļautu šādu formātu izmantot vairāk. Tas iespējams gan vispārīgi, paužot Baltijas viedokli, kas ir ievērojamāks par katras valsts atsevišķu balsi, gan attīstot Baltijas valstu un kādas otras puses – Ziemeļvalstu, Rietumeiropas valstu, ASV vai Ķīnas, sadarbību "3+" formātos.

Kamēr vēlēšanu rezultāti nenesa pārsteigumu Latvijas partneriem par valsts ārpolitikas prioritātēm, neskaidrības radīja izpratnes trūkums par Satversmi – konkrēti 6. pantā noteikto proporcionālo vēlēšanu sistēmu, ļaujot ārzemju medijiem apzināti vai neapzināti sensacionalizēt "vēlēšanu uzvarētājus", radot pamatu nekorektu secinājumu izdarīšanai Briselē, Vašingtonā, Otavā un Pekinā.

LATVIJAS TĒLA VEIDOŠANAS RAKSTUROJUMS

Latvija ir īstenojusi publisko diplomātiju kopš valsts dibināšanas. Tas darīts gan valstiskā līmenī, gan pašvaldību un privātu iniciatīvu ietvaros. Biežāk tie ir bijuši atsevišķi pasākumi vai pasākumu programmas, kas ilgušas vairāku mēnešu garumā, bet ne ilgāk par gadu. Nozīmīga loma vienmēr bijusi Latvijas mākslinieku un lietišķi dekoratīvajai mākslai, kas ilustrējusi vietējās estētikas vērtību sakritību ar Rietumvalstīm. Pirmie piemēri ietver Latvijas Baleta izrādes Zviedrijā un Latvijas

mākslinieku apvienības Baltars radītā porcelāna panākumus Parīzes dekoratīvās mākslas izstādē 20. gadsimta 20. gados.

Pēdējo divdesmit gadu laikā Latvijas publisko diplomātiju nacionālā līmenī pastāvīgi īsteno galvenokārt Ārlietu un Ekonomikas ministrijas. Kopš 1998. gada vienīgā valsts pārvaldes iestāde, kas tieši atbildīga par Latvijas tēla popularizēšanu ārvalstīs, ir bijis Latvijas institūts (LI). Ministru kabineta dibināts, tas kopš 2004. gada atrodas Ārlietu ministrijas pārraudzībā. LI ir nodrošinājis konsultācijas (klātienē, pa tālruni, elektroniski, to veicot visās darbiniekiem zināmajās svešvalodās) un informatīvos materiālus par Latviju (faktu lapas, brošūras, plakātus, ziņu apskatus), kā arī multimediju materiālus – fotogrāfijas (piemēram, par Latvijas dabu, pilsētām) un videomateriālus (piemēram, par Dziesmu svētkiem), kā arī virtuālās tūres. LI ir nodrošinājis oficiālu ārzemju delegāciju un žurnālistu vizīšu koordinēšanu, kā arī valsts oficiālās mājaslapas un Facebook lapas uzturēšanu un papildināšanu.

Tāpat būtisku lomu valsts tēla veicināšanā īsteno Ekonomikas ministrijai pakļautā Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra (LIAA). Aģentūras sastāvā 2016. gadā tika iekļauta Tūrisma attīstības valsts aģentūra (TAVA), kas nodrošināja Latvijas kā pievilcīga tūrisma galamērķa atpazīstamības veicināšanu. Savukārt pirms desmit gadiem, atzīmējot Latvijas deviņdesmitgadi, centrālā loma notikuma atzīmēšanas organizēšanā bija tieši Aizsardzības ministrijai.

Netieša loma publiskajā diplomātijā piemīt arī Latvijas Sabiedriskajam medijam (LSM), kas, izmantojot valsts līdzekļus, gatavo arī informāciju par Latviju angļu un krievu valodā. Noteikta pagaidu loma publiskās diplomātijas īstenošanā nacionālā līmenī no 2014. līdz 2015. gadam bija Latvijas prezidentūras ES Padomē sekretariātam, kā arī patlaban piemīt Kultūras ministrijas koordinētajam Latvijas valsts simtgades birojam kopš 2017. gada. Pašvaldību līmenī nozīmīgākais publiskās diplomātijas pastāvīgais īstenotājs ir Rīgas tūrisma attīstības birojs, savukārt noteikta pagaidu loma šajā pašā līmenī 2013.–2014. gadā piemita arī nodibinājumam Rīga 2014.

Pēdējos piecos gados nozīmīgākās veiksmīgi izmantotās publiskās diplomātijas iespējas ir bijušas Rīga–Eiropas kultūras galvaspilsēta 2014. gadā, publiskās diplomātijas programmas elementi Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības padomē ietvaros 2015. gada pirmajā pusē, kā arī dalība pasaules ekspozīcijā Astana 2017. gadā. Šajā pašā laikā daži no ārvalstu labākajiem piemēriem publiskās diplomātijas īstenošanā Latvijā ir Amerikas Savienotās Valstis, Francija, Vācija, Japāna un Korejas Republika. Minētās valstis uztur sistemātiski finansētu daudzpusīgu publiskās diplomātijas instrumentu klāstu, izmantojot izglītības stipendijas, valodu kursus, izrādes un izstādes.

Par lielāko paraugu nacionāla līmeņa valsts tēla popularizēšanai kalpoja prezidentūra ES Padomē. Prezidentūras publiskās diplomātijas programma tika gatavota un saskaņota jau pirms prezidentūras sākuma (kontekstā ar prezidentūras koordināciju, kas sākās jau trīs gadus iepriekš). Aktivitātes ņēma vērā un kapitalizēja Rīgas–Eiropas kultūras galvaspilsētas projekta Latvijai pievērsto uzmanību. Latvijas prezidentūras ES Padomē sekretariāts koordinēja kultūras programmas īstenošanu Rīgā, Briselē un Luksemburgā – galvenajās prezidentūras aktivitāšu norises vietās, kā arī citviet Eiropā, Ziemeļamerikā un Āzijā, iesaistot citas vietējās un ārzemju valsts institūcijas, kā arī individuālus dalībniekus un organizācijas Latvijā un ārzemēs. Latvijas Institūts iesaistījās, gan turpinot pastiprināti īstenot vispārējos uzdevumus, gan palīdzot īstenot un popularizēt konkrētās kultūras programmā ietvertās aktivitātes. Institūts tāpat plānoja un īstenoja jaunu tekstuālu, vizuālu un multimediju projektu īstenošanu, papildinot informatīvo materiālu klāstu un veicinot tā pieejamību gan Latvijas valsts iestādēm, gan Latvijas pilsoņiem Latvijā (izmantošanai ārvalstu auditorijām) un ārzemēs. Būtisks plānošanas priekšnoteikums bija sadarbība starp prezidentūras sekretariātu, LI, LIAA, TAVA, LiveRiga u. c. iesaistītajām institūcijām.

Kopš 2014. gada Latvijas publiskā diplomātija ir ieguvusi sistemātiskāku raksturu, ņemot vērā starptautisko notikumu virknes pieredzi Simtgades programmas izstrādē. Pirmkārt, pilnvērtīga programma ir izstrādāta četriem gadiem – no 2017. līdz 2021. gadam, nevis laba, bet nevienmērīgi intensīva programma sešu līdz divpadsmit mēnešu garumā. Otrkārt, publiskās diplomātijas programmas koordinācija ir skaidri koncentrēta Simtgades birojā, izvairoties no funkciju pārklāšanās, resursu izlietošanas aspektu apšaubīšanas un institucionālas greizsirdības, kas pieaug līdz ar iesaistīto koordinējošo institūciju skaitu. Turklāt daudzgadīgā programma, kas gan paredz daudzgadīgu resursu piešķiršanu, gan veiksmīgi “pārlec” elektorālajam ciklam, ir mazāk pakļauta ikgadējā budžeta pieņemšanas procesa vai vēlēšanu iznākuma ietekmei uz ieceru kvalitatīvu iznākumu.

Simgades programma ir izkopusi Latvijas tēlu vairākos aspektos. Vispirms, tā ir savienojusi vēstures, kultūras, tautsaimniecības un izglītības apsvērumus vienā piedāvājumā. Iepriekšējie publiskās diplomātijas pasākumu flagmaņi to ir spējuši lielākoties vienā atsevišķā jomā vai apakšjomās (tēlotājmāksla, literatūra, vēsture, gastronomija). Turklāt, Simtgades programma ir labāk izpildījusi minēto publiskās diplomātijas priekšnoteikumu par valsts sabiedrības atspoguļošanu, to iesaistot kuplākā skaitā, it īpaši norišu kulminācijā. Tas pretstatāms atsevišķu kultūras vai sporta nozaru profesionāļu sniegumam plašai ārzemju auditorijai, kurai ir ierobežotas iespējas veidot saikni ar plašāku sabiedrību. Tāpat šeit, Latvijas ietvaros, palīdzējis apzinātais līdzsvars starp notikumiem Rīgā un ārpus tās, padarot programmu visaptverošu. Šī pieredze ir jāņem par paraugu, gan gatavojoties nākamajai Latvijas

prezidentūrai Eiropas Savienībā, Latvijas pārstāvībai ANO sistēmas institūcijās, gan nākamās Latvijas pilsētas kļūšanai par Eiropas kultūras galvaspilsētu utt. Gan valdībai, gan iesaistītajām pašvaldībām jāveic vēl aktīvāka un caurspīdīgāka paredzēto resursu un ieguldītā darba atspoguļošana sabiedrībai, gan izvairoties no sekojošām atklātām radošās vides pārstāvju domstarpībām, gan veicinot vispārēju izpratni un pārliecību, kālab publiskā diplomātija ir nepieciešama un finansējama citu vajadzību starpā. Šeit var palīdzēt arī plašāka sabiedrības iesaiste programmas pasākumu izpildītāju atlases un izvēles procesā, padarot to objektīvāku un vieglāk pamatojamu.

IZAICINĀJUMI

Publiskās diplomātijas aktivitāšu stratēģiskai plānošanai ir izšķiroša nozīme aktivitāšu mērķa sasniegšanā. Mazliet atkāpjoties no svētkiem, par pirmo vājo vietu jāmin publiskajai diplomātijai ikdienā atvēlētie resursi. Latvijas Institūts ilgstoši ir bijis mazākā valsts pārvaldes iestāde ar četriem darbiniekiem un pamatbudžetu, kas mazāks par 100 000 eiro (jeb 70 000 latu līdz 2014. gadam). Simtgades programmas ietvaros iestādei atvēlētie līdzekļi ir divreiz lielāki par tās pamatbudžetu. Salīdzinājumam, Zviedrija ar piecas reizes lielāku iedzīvotāju skaitu un 11 reizes lielākiem budžeta izdevumiem 2018. gadā Zviedrijas Institūtam (kas atbilstoši iestādes misijai ir salīdzināms ar Latvijas Institūtu) atvēlē 30 reizes lielāku finansējumu un tajā strādā 35 reizes vairāk darbinieku. Stratēģiskā plānošana publiskajā diplomātijā ir jo nozīmīgāka valstīm ar mazākiem resursiem, jo organizēšanai un pārraudzībai ir jābūt ļoti spēcīgai, lai efektīvi pasniegtu ļoti konkrētu vēstījumu. Tālab nepieciešama skaidra vīzija par ilgtermiņa publiskās diplomātijas finansējumu. Šeit vislielākā loma būs ārlietu ministram, ņemot vērā jaunās valdības veidošanas procesu, kā arī jebkurām iespējamām valsts pārvaldes reformām, kas pārkārtošanas un resursu konsolidācijas rezultātā, visticamāk, varētu atstāt vai samazināt publiskās diplomātijas funkciju un tai atvēlētos līdzekļus.

Tikpat būtisks un tieši saistīts ir jautājums par nozares cilvēkresursiem un talantu vadību. Resursu paredzēšana konkrētiem projektiem, nespējot paredzēt to pašu, unikālu pieredzi ieguvušo cilvēkresursu saglabāšanu arī priekšdienām, ir radījusi situāciju, kad daudzi Rīga 2014, prezidentūras un citu notikumu publiskās diplomātijas speciālisti, to skaitā kadri ar vairāku gadu institucionālo atmiņu, vairs nav profesionāli saistīti ar valsts tēla popularizēšanu, vai arī strādā ārzemēs. Darbinieki ar augstu kvalifikāciju, pilsonisko motivāciju un plašu profesionālo kontaktu loku no iepriekšējās profesionālās pieredzes (kā arī ārējo kontaktu veiksmīga uzturēšana) ir

bijis galvenais publiskās diplomātijas dzinējspēks. Tālab rodas jautājums par to, cik vērts bija ietaupījums tad, un cik tagad izmaksās daudzas pieredzē balstītas pieejas un procedūras radīt no jauna.

Pārejot no formas uz saturu, jautājumi, kas saistīti ar publiskās diplomātijas profesionāļiem, nav vienīgais izaicinājums. Atsevišķos gadījumos, kas no publiskās diplomātijas viedokļa tāpat ir pārāk bieži, valsts pārvaldes retorika un reakcija uz dažādiem politiskiem notikumiem neatspoguļo nepieciešamo vienoto vēstījumu. Piemēram, jautājums par valsts pēctecību, reizēm saucot starpkaru periodu kā pirmo republiku vai brīvvalsti, veicot iestāžu vadošo amatpersonu uzskaitījumu tikai kopš 1990. gada, radot neizpratni, kā tad vērtējama valsts pēctecības doktrīna. Starptautiski būtisku nevēlamu piemēru radīja atsevišķu valsts nacionālā un pašvaldību līmeņa pārstāvju interpretācijas par Katalonijas jautājumu, tādējādi apšaubot Latvijas stingro oficiālo atbalstu Spānijas teritoriālajai integritātei, neskatoties uz Spānijas karaspēka klātbūtni Latvijā un tādu atbalstu Latvijas integritātei. Lai gan publiskās diplomātijas naratīviem jābūt centralizētiem, gandrīz visas valsts pārvaldes iestādes dažādos formātos gan apzināti, gan neapzināti rada valsts tēlu, par ko tām laiku pa laikam ir jāatgādina.

Tāpat trūkst plašākas mijiedarbības starp publiskās diplomātijas plānotājiem un privāto sektoru, īpaši domājot par simtgadi. Tādējādi būtu bijis iespējams izvairīties no simtgades atslēgvārda pievienošanas jebkuram produktam, kā arī atlaižu akcijām vai preču izpārdošanai. Ņemot vērā Simtgades programmas turpināšanos vēl turpmākos trīs gadus, ir iespēja šo situāciju labot, lai Latvijas valsts tēla vēstījums atbilstu savstarpēji noteiktiem estētikas standartiem.

Pastāv vairāki problēmjautājumi, kas traucē veiksmīgai publiskās diplomātijas īstenošanai. Pirmo ieskatu sniedz kritika Latvijai starptautiskajos neatkarīgajos medijos. Apspriežot gadījumus par valodu statusu dažādās valstīs un tā izmaiņām (piemēram, BBC), Latvija tiek minēta kā piemērs to valstu starpā, kur izplatītu mazākumtautību valodu statuss atšķiras no valsts valodas statusa. Šeit problēma rodas gan no Latvijas publiskās diplomātijas (nepietiekams skaidrojums), gan starptautisko žurnālistu puses (nekvalitatīva izpēte) par Latvijas vispārējo un valodu politikas un zināšanu vēsturi. Žurnālisti pauž, ka gandrīz pusei dzimtā vai mājas valoda ir krievu un ka lielākā daļa iedzīvotāju saprot krievu valodu. Tai pat laikā, pasakot “a”, netiek pateikts “b”, šajā gadījumā tas, ka tomēr lielākajai daļai iedzīvotāju dzimtā valoda ir latviešu valoda. Tāpat vairs ne ceturtda daļa nelatviešu kā 1989. gadā, bet gan četras piektdaļas kā jau 2007. gadā uzskata, ka zina latviešu valodu labi. Līdz ar to latviešu valoda kā valsts valoda un Latvijas identitātes elements ir ne vien ideoloģisks vai “mākslīgi radīts”, bet arī ļoti reālistisks apsvērums.

No materiāliem valsts tēla problēmjautājumiem būtiskākie ir saistīti ar Latvijas finanšu sistēmu. Starptautiskie tirdzniecības sakari un ārvalstu investīcijas ir neatņemamas valsts attīstības sastāvdaļas. Vienlaikus jebkurš tirgus, kā vietējais, tā starptautiskais, mīl stabilitāti un pašāvību. Ārvalstu investīciju apjoms 2018. gadā ir samazinājies, salīdzinot ar iepriekšējo. Šeit Latvijas tēlam nepalīdz ne banku skandāli, ne arī nodokļu politikas reformas. Nodokļu normatīvo aktu saturs, protams, ir politisks lēmums, taču jebkurā gadījumā ir nepieciešama laba izskaidrošana ne vien iekšējai, bet arī ārējai auditorijai. Tas nepieciešams, kaut vai lai neizpelnītos Ārvalstu investoru padomes nosodījumu, kas būs divi soļi atpakaļ jebkuram uz priekšu spertajam solim Latvijas atpazīstamības veicināšanā. Šeit par nodokļu politiku atbildīgajiem būtu jāpiesaista publiskās diplomātijas speciālisti, lai arī Latvijas ārzemju biznesa partneriem mazinātu šaubas par viņu ieguldījumu drošību.

Trešais problēmjautājums attiecas uz izaicinājumiem, ko, paradoksāli, sagādā viens no spēcīgākajiem valsts tēla elementiem – Rīga. Galvenokārt tieši Rīgas lidosta sniedz pirmo iespaidu par Latviju. Turklāt, kā viena no trim augošākajām Eiropas lidostām pēc pasažieru skaita (pēc Airport Council International datiem), lidosta arī turpmāk būs Latvijas goda vārti. Interesanti, ka Latvija ir palīdzējusi uzturēt drošību dažādās pasaules valstīs, tostarp izmantojot lidostas sniegtās iespējas. Šo valstu vidū bijušas arī tādas, kur drošības līmenis manāmi kritas, atstājot lidostas teritoriju. Domājot par taksometru pakalpojumu aso konkurenci, ir jāatrod risinājums vismaz līdz Rail Baltic savienojuma starp lidostu un Centrālo staciju izveidei, lai Latvija nesāk maldīgi atgādināt iepriekš minētās valstis. Pirmie soļi jau ir sperti, iesaistoties Ārlietu ministrijai un nodrošinot papildu informāciju lidostas teritorijā.

Papildus tam tradicionāls publiskās diplomātijas elements, kam Rīga būtu piemērota, taču nav pietiekami aprīkota, ir konferenču diplomātija. Latvijas Nacionālā bibliotēka ir lieliski nodrošinājusi ievērojamākās pēdējo piecu gadu konferences, taču jāatceras, ka ēkas pamatfunkcija nav kongresu centrs un atbilstoši ierobežojumi ir noteikti arī ēkas izmantošanas regulējumā (divpadsmit pasākumi gadā). Konferenču infrastruktūras ierobežojumi varētu būt viens no skaidrojumiem, kālab Latvijas prezidentūras ES Padomē laikā 80 % pasākumu notika ārpus Latvijas, galvenokārt Briselē, kamēr Igaunijā situācija bija gandrīz pretēja. Domājot gan par nākamo prezidentūru, gan citiem starptautiskiem forumiem, jāatceras, ka ar transporta infrastruktūru viss būs kārtībā (Rīgas lidosta var īstenot starpkontinentālus lidojumus, līdz 2025. gadam paredzēts izbūvēt Rail Baltic), taču šīs infrastruktūras pilnīgai izmantošanai atbraukušajiem cilvēkiem jābūt pieejamai viesnīcu un konferenču infrastruktūrai, lai Rīga kā Latvijas galvaspilsēta

klātu par reģionālu konferenču diplomātijas centru, kas būtu neatsverams publiskās diplomātijas kapitāls un iespēja ierakstīt vēstures grāmatās un cilvēku apziņās vairāk nekā vienu spilgtu NATO Rīgas Samitu vai viena veida augsta līmeņa Rīgas konferenci.

IESPĒJAS

Latvijai gan īstermiņa, gan vidēja un ilgtermiņa nākotnē ir identificējamas daudzas valsts tēla popularizēšanas iespējas, ko publiskās diplomātijas plānotāji var ņemt vērā.

Pirmkārt, iespējas sniedz nākamie jubilejas gadi. Valstij uzreiz pēc dibināšanas bija jāizveido iestādes, kam nodrošināt pārvaldes funkciju īstenošanu. Ievērojama daļa, kā Latvijas Pasts un Latvijas Universitāte, tika izveidotas laika periodā līdz 1921. gadam, kas ietilpst periodā (līdz 2021. gadam), uz kuru attiecas Simtgades programma. Vienlaikus liela daļa iestāžu un institūtu tika dibināti un sāka darbību arī pēc 1921. gada, tostarp Saeima un Valsts prezidents, kas pirmoreiz tika ievēlēti 1922. gadā. Tālāk seko arī Valsts kontrole (1923), Latvijas Radio (1925) u. c. Šis simtgades sniedz jaunas iespējas uzņemt augstākā līmeņa vizītes, rīkot starptautiskas konferences, izdot jaunas publikācijas, veikt ekspertu mobilitātes pasākumus, rīkot konkursus un piešķirt stipendijas utt., lai izmantotu izdevību veicināt Latvijas tēla atpazīstamību.

Papildus tam arī ārpus gadadienām Latvijas vēsture sniedz iespējas popularizēt Latvijas tēlu. Valstij ir jāatbalsta iniciatīvas demonstrēt spilgtas Latvijas vēstures epizodes, kas saskaras ar pasaules vēstures starptautiski atpazīstamākajiem procesiem un notikumiem, kā tas, piemēram, ir izdevies filmā “Tēvs Nakts” par Žani Lipki, kurš paslēpa un tādējādi izglāba 55 cilvēkus holokausta laikā. Šis ir gan veiksmīgs piemērs, kā radīt Latvijas vēsturi saprotamāku ārzemju auditorijām, gan parādīt smagāko situāciju iedvesmojošās puses, kas nereti vēstījumā par Latvijas vēsturi iztrūkst. Tā, piemēram, Igaunijā okupācijas muzejs tiek saukts par Okupācijas un Brīvības muzeju, tādējādi sniedzot ne vien vēstījumu par ciešanām, bet arī par to, kā valsts un tās sabiedrība spēja tās pārvarēt.

Līdzās vēsturei un jau tradicionāli sevi pierādījušajai izpildītājmākslai, arvien lielāku lomu Latvijas tēla atpazīstamībā sniedz sportistu panākumi. Latvijas sportisti ir ne vien ieguvuši vismaz divreiz vairāk olimpisko medaļu proporcionāli iedzīvotāju skaitam, nekā tādas olimpiskās lidervalstis kā ASV un Krievija, bet arī turpina pierādīt sevi dažādās disciplīnās, kā basketbols, teniss un bokss. Lai gan sporta karjeras ilgtspējai

ir vairāk risku, nekā, piemēram, dziedāšanā vai diriģēšanā, uzvara starptautiskā spēlē daudz plašākai ārzemju auditorijai var sniegt pirmo iespaidu un interesi par to, kas un kur ir Latvija. Turklāt sevi labi pierādījuši ir gan daudzu valsts iestāžu individuālie pārstāvji, gan komandas, kas piedalās sacensībās (piemēram, maratonos, svarcelšanā, boksā) gan Latvijā, gan ārzemēs. Iespēja valsts iestādēm atbalstīt savus darbiniekus kā valsts pārstāvjus, piešķirot brīvas sacensību dienas vai palīdzot segt dalības izdevumus, radītu papildu pozitīvu atpazīstamību kopumā.

Ir augsti ticama iespēja, ka Stokholma ar Siguldu var veiksmīgi kandidēt uz 2026. gada Olimpiādes rīkošanu, vienlaikus Stokholmas pašvaldības jaunās koalīcijas rezervētā attieksme par šādu spēļu izdevumiem varētu būt galvenais šķērslis šādai idejai. Latvija, izmantojot augstākā līmeņa lobēšanu Zviedrijā un politisku lēmumu atvēlēt nepieciešamos resursus, var panākt šī, visnotaļ reālistiskā pieteikuma izdošanos. Tas būtu izdevīgi gan sporta attīstībai un sniegtu jaunas ekonomiskas iespējas, gan veicinātu divpusējo sadarbību ar Zviedriju, radot publiskās diplomātijas perspektīvas, šādi spējot noturēties vienā līmenī ar vienu no demokrātiskākajām un attīstītākajām valstīm pasaulē un parādot arī Latviju kā vienu no tām.

Aizsardzības sektors sniedz neordināras, bet ļoti noderīgas iespējas sniegt valstij nepieciešamo vēstījumu par drošību un stabilitāti. Šeit pārdomāta, pieaugoša bruņoto spēku redzamība var sniegt pārliecību par garantijām gan Latvijas viesiem, gan viņu ieguldījumu drošībai. Tāpat Latvijā izvietotie sabiedroto karavīri, kā arī katram no viņiem potenciāli ciemos braucošie ģimenes locekļi sastāda tūkstošiem lielu auditoriju, kas ar savu ilgstošo vai regulāri atkārtoto klātbūtni kalpos kā ilgtermiņa informācijas avots par Latviju saviem radniekiem, draugiem un kolēģiem viņu dzimtenē. Šī ir īpaši aktuāla iespēja kopš NATO Paplašinātās klātbūtnes (Enhanced Forward Presence) sākšanās 2016. gadā, un būtu sistemātiski jāplāno mērķtiecīga publiskās diplomātijas pieeja vismaz tuvākajiem četriem gadiem, skarot pēc iespējas vairāk ārvalstu kontingenta.

Lai gan Latvijas iedzīvotāju emigrācija var tikt vērtēta negatīvi no demogrāfiskās situācijas skatupunkta, skaitliski liela Latvijas diaspora sniedz arī pozitīvas iespējas, ļaujot veikt pilsoņu diplomātiju kā vienu no publiskās diplomātijas atbalsta veidiem. Jauna paaudze ar Latvijas pārstāvjiem nozīmīgās pozīcijās starptautiskajās organizācijās Briselē, dekoratīvajā mākslā Londonā vai radošajās industrijās Ņujorkā pārņem stafeti no tās paaudzes, kura nesa Latvijas vārdu finanšu sektorā, literatūrā, arhitektūrā, dekoratīvajā un tēlotājmākslā Sanfrancisko, Melburnā un Minsterē. Diasporas pārstāvju sasaiste ne vien ar valsti, bet arī konkrēto apdzīvoto vietu rada publiskās diplomātijas kapitālu, ko var izmantot pilsētu diplomātijā. Kā viens no veiksmīgiem piemēriem jau redzams Cēsu gadījumā, gan rīkojot Vispasaules cēsnieku dienas, gan dibinot Pasaules latviešu mākslas centru.

SECINĀJUMI UN REKOMENDĀCIJAS

Ņemot vērā situācijas raksturojumu, kā arī izvērtējot izaicinājumus un iespējas, no kurām dažas būtiskākās jau ir uzskaitītas, ir jānosaka izdarāmie darbi, kas uzlabotu Latvijas pozitīva tēla veicināšanas procesu un sniegtu rezultātus labas atpazīstamības veidā.

Lai sistēmiski sakārtotu atbildības jomas un plānotu resursus atbilstoši prioritārajām funkcijām, var lieti noderēt publiskās diplomātijas stratēģija. Ņemot vērā jau rakstā iezīmētās iespējas, šādu stratēģiju var sagatavot ilgtermiņam, piemēram, 12 turpmākajiem gadiem pēc Simtgades programmas beigām 2021. gadā. Šādas stratēģijas izstrādi var vadīt Ārlietu ministrija, iesaistot Ekonomikas, Kultūras, Aizsardzības un citas ieinteresētās ministrijas. Iespējamas valsts pārvaldes reformas un funkciju pārskatīšana, ko pieļauj vairāki potenciālie jaunās valdības veidotāji, var ļaut noteikt pirmo (vai vienīgo) pieturas punktu, kas skaidri atbild par publisko diplomātiju, un dara to ne vien nomināli, bet arī ar atbilstošiem resursiem. Tas ļautu arī vieglāk identificēt svarīgākos paredzamos notikumus un procesus, dodot iespēju laicīgi sākt tos izmantot valsts tēla popularizēšanai. Bez skaidra ilgtermiņa plāna publiskā diplomātija kā valsts maigās varas izpausme riskē kļūt par daļu no sociālo mediju fona trokšņa, vietējo radošo industriju sildelementa vai kaut kā pašapbrīnas vērtā un ārzemēs nezināma.

Būtisks pamatprincips, kas jāuzstāda publiskās diplomātijas īstenotājiem, ir izvēlēties konkrētu un šauru vēstījumu, pieturoties pie noteiktām nišām, ar kurām konkrētā valsts ir izcēlusies un var izcelties starp citām valstīm, un likt pastāvīgu uzsvāru uz tām. Vēl viens būtisks princips ir uzturēt augsti kvalificēta radošā personāla piesaisti, kas spēj strādāt starptautiski atzīstamā kvalitātē (pateicoties projektu vadības, mākslu un valodu kompetenču pārvaldīšanai) un uzturēt gan vienotu vēstījumu, gan šā vēstījuma kvalitāti. Bieži publiskās diplomātijas izaicinājums ir ne vien satura nianšes, bet satura pieejamība kā tāda. Nepieciešams sagatavot vairāk pamata informācijas, kas vienkārši izteikta angļu, franču, vācu un citās prioritāri noteiktās valodās. Iespējams atkārtoti izmantot un pielāgot jau esošās faktu lapas, rakstus, infografiku iestrādes, video materiālus, kā arī uz to pamata radīt dizaina ziņā modernus materiālus. Tas nepieciešams, lai ārzemju auditorijas saprot ne vien nišas naratīvu, bet arī kontekstu, kas ir Latvija, kur tā atrodas, kā šī valsts iederas Baltijas, Eiropas un pasaules kontekstā. Tas jāņem vērā arī resursu plānošanā, vienreizējiem projektiem neatvēlot neproporcionāli vairāk naudas kā regulāri veicamajam vēstījummam, tādējādi veicinot kopējo tēla noturību mērķauditorijas uztverē.

Mācoties no Rīgas – Eiropas kultūras galvaspilsētas pieredzes, finansējums mediju vizītēm sniedza plašu publicitāti, savukārt vēl lielāku tvērumu būtu iespējams

panākt ar kooperatīvu trīs Baltijas valstu finansējumu. Tādējādi, izmantojot visām trim valstīm kopīgus notikumus, kā Pāvesta vizīte, vai saskaņojot dažādu gandrīz vienlaicīgi notiekošu pasākumu norisi visās trīs valstīs, viena starptautiska aviobiļete un trīs reportāžas vai raksti, kam nepieciešams iekšzemes transports, var prasīt mazāk resursu nekā trīs starptautiski aviolidojumi trīs atsevišķām reportāžām. Tas īpaši atmaksātos, atbalstot vizītes no medijiem, kas bāzēti Amerikā, Vidējos Austrumos, kā arī Centrālajā un Austrumāzijā.

Saprotot, ka ārpolitika un publiskā diplomātija kā tai pakārtots instruments nav un nebūs starp pirmajām valdības prioritātēm, jāmeklē veidi, kā panākt līdzvērtīgu rezultātu ar gudrāku resursu izlietojumu. Gluži kā viedā aizsardzība, arī vieda publiskā diplomātija var balstīties uz starptautisku sadarbību, vienlaikus nesot labumu katrai iesaistītajai valstij. Gan 2012. gada UEFA Eiropas čempionāts, ko rīkoja Polija un Ukraina, gan potenciālais Latvijas un Zviedrijas pieteikums Olimpiādei ir divi šādi mūsdienu piemēri. Taču, gluži kā dažās priekšvēlēšanu programmās, ir iespējams skatīties arī tuvāk. Jau 1937. gadā Pasaules izstādē Parīzē trim Baltijas valstīm bija kopīgs paviljons. Ja tā varēja izdarīt jau pirms vairāk nekā astoņdesmit gadiem, tad kālab ko tādu nevarētu atkārtot mūsdienās? It īpaši, ja kāda viena valsts atsevišķi to noorganizēt nespēj. Tāpēc jāturpina izmantot neapgūtais Baltijas sadarbības potenciāls tieši visu trīs valstu atpazīstamības un kopīgo vērtību paušanā. Trīs valstis to jau ir spējušas parādīt, valsts un valdības galvām atklāti izrādot solidaritāti Gruzijai, ierodoties Tbilisi Krievijas-Gruzijas kara vidū 2008. gadā. Tāpat vēl viens piemērs ir trīs prezidentu tikšanās ar ASV prezidentiem, panākot tādu uzmanību, ko citi Eiropas līderi atsevišķi nespēj. Atliek vien atkārtot zem Ārlietu ministrijas frontona cirstos vārdus.

Atšķirībā no 2004. gada, kad Latvija nupat bija kļuvusi par eirolatīviskās telpas neatņemamu daļu, mūsdienās arvien biežāk pat augstākajā līmenī Austrijas karoga vietā tiek pacelts Latvijas karogs, kā tas šogad gadījās Skopjē un pat Vīnē, nevis otrādi. Varbūt arī tas liecina, ka Latvijas tēla un publiskās diplomātijas asni ir izlauzušies cauri sniegam, un nākamajā simtgadē tiem ir lieliska iespēja augt uz tām saknēm, ko Latvijas publiskās diplomātijas profesionāļi un Latvijas pārstāvji pasaulē ir radījuši valsts pirmajos simts gados.

ATSAUCES

- ¹ Latvijas Ārpolitikas institūta un Eiropas drošības un sadarbības organizācijas PA Latvijas delegācijas vadītājas V. Poriņas rīkotā diskusija *Nacionāla un starptautiskā drošība pēc Krimas okupācijas*, 01.09.2014, <https://youtu.be/sBcPF2AESkM?t=5241>
- ² Ojārs Ēriks Kalniņš, *Latvija – turpinām ticēt un saglabājam kursu*, Latvijas ārējā un drošības politika. Gadagrāmata 2018, <http://www.lai.lv/publikacijas/latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2018-669,15>
- ³ Ēriks Jēkabsons, *Stāvoklis Ziemeļlatvijā 1919. gada sākumā. Valkas latviešu sabiedriskā darbinieka Oto Hasmaņa liecība*, Latvijas Vēstures institūta žurnāls, Nr. 3, 2011, https://www.lvi.lv/lv/LVIZ_2011_files/3numurs/E_Jekabsons_Stavoklis_Ziemellatvija_LVIZ_2011_3.pdf, 140
- ⁴ Edgars Rinkēvičs, Ārlietu ministra ievadvārdi. Latvijas ārējā un drošības politika. Gadagrāmata 2018, Latvijas Ārpolitikas institūts, <http://www.lai.lv/publikacijas/latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2018-669,8>
- ⁵ Ārlietu ministrija, Ārlietu ministra ikgadējais ziņojums par paveikto un iecerēto darbību valsts ārpolitikā un ES jautājumos, 2017, <https://www.mfa.gov.lv/aktualitates/zinas/58797-arlietu-ministra-ikgadejais-zinojums-par-paveikto-un-iecereto-darbibu-valsts-arpolitika-un-eiropas-savienibas-jautajumos-2017-gada,5>

PAR AUTORIEM

Māris Andžāns ir vecākais pētnieks Latvijas Ārpolitikas institūtā un docents Rīgas Stradiņa universitātē, kur 2014. gadā ieguvis doktora zinātnisko grādu politoloģijā. Viņam ir desmit gadu pieredze darbā Latvijas valsts pārvaldē. Šajā laika periodā ir ieņēmis dažādus amatus saistībā ar ES un NATO jautājumu koordināciju, transporta un sakaru drošību, civilmilitāro sadarbību, aviāciju, elektroniskajiem sakariem un pastu. Bijis arī Latvijas Nacionālās IT drošības padomes priekšsēdētājs, Bistamo kravu aprites konsultatīvās padomes priekšsēdētājs. Pārstāvējis Latviju dažādās NATO un ES darba grupās, kā arī ES aģentūru nacionālajos pārraudzības mehānismos.

Reinis Āboltiņš ir enerģijas tirgus eksperts uzņēmumā Lattelecom. Iepriekš bijis Saeimas Eiropas lietu komisijas konsultants ar specializāciju enerģētikas, vides un klimata jautājumos. Pirms darba Saeimā piecus gadus bijis Sabiedriskās politikas centra Providus enerģētikas politikas pētnieks. Kopš 2016. gada aprīļa ir Valsts prezidenta Enerģētiskās drošības komisijas loceklis un ir bijis Ekonomikas ministrijas Tautsaimniecības padomes enerģētikas komitejas loceklis, kā arī eksperts Ārvalstu investoru padomes Latvijā Enerģētikas un Transporta darba grupās. R. Āboltiņš ir mācību kursa “Energopolitika un starptautiskās attiecības” lektors Latvijas 243 Universitātē, kā arī bijis Eiropas enerģētikas un vides tiesību kursa vieslektors Rīgas Juridiskajā augstskolā. R. Āboltiņš ir Rīgas Tehniskās universitātes Enerģijas un vides zinātnes studiju programmas doktorants.

Una Aleksandra Bērziņa-Čerenkova ir Latvijas Ārpolitikas institūta Jaunā Zīda ceļa programmas vadītāja un Rīgas Stradiņa universitātes Ķīnas Studiju centra direktore. Una ir ieguvusi doktora grādu politikas zinātnē. U. A. Bērziņai-Čerenkovej ir bakalaura grāds ķīniešu valodā un kultūrā kā arī maģistra grāds politikas zinātnē. Savā pētniecībā Una fokusējas uz Ķīnas (ĶTR) mūsdienu politisko diskursu, kā arī Ķīnas “jaunā laikmeta diplomātijas” politikas īstenošanu. Una ir studējusi gan Pekinas Valodu un kultūras universitātē, gan Pekinas Pedagoģiskajā universitātē. Divus semestrus pavadījusi Fudaņas Universitātes Filosofijas institūtā Šanhajā kā vecākā viespētniece.

Sintija Broka ir Latvijas Ārpolitikas institūta pētniece. Šobrīd Sintija ir Rīgas Stradiņa universitātes doktorante. Viņa ir ieguvusi bakalaura grādu starptautiskajā ekonomikā Latvijas Universitātē un maģistra grādu starptautiskajās attiecībās Rīgas Stradiņa universitātē. Divus semestrus pavadījusi Maltas universitātē, starptautiskās ekonomikas studijās. Sintija nesen ir strādājusi arī kā ekonomikas pētniece Apvienoto Arābu Emirātu vēstniecībā Rīgā. Sintijas akadēmiskās intereses saistās ar Tuvo Austrumu analīzi: ekonomisko ilgtspēju, reliģiju un politiku, starptautisko terorismu kā arī Liča reģiona ārpolitikas analīzi un tā lomu Jaunā zīda ceļa starp savienojumu iniciatīvas kontekstā.

Lolita Čigāne bija Latvijas Saeimas deputāte no 2010. līdz 2018. gadam, kur kopš 2014. gada ieņēma Eiropas lietu komisijas priekšsēdētājas amatu pēc tam, kad uz trešo termiņu tika ievēlēta Saeimā. No 2005. līdz 2010. gadam bijusi politiskā analītiķe, misijas vadītāja vietniece un politisko kampaņu finanšu eksperte aptuveni 15 Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (EDSO/DICB) vēlēšanu novērošanas misijās: Armēnijā, Horvātijā, Kirgizstānā, ASV, Bulgārijā, bijušajā Dienvidslāvijas Republikā Maķedonijā, Ungārijā, Slovākijā un citur. L. Čigānei ir plaša NVO sektora pieredze – sešus gadus strādājusi par sabiedriskās politikas analītiķi un projektu vadītāju Sorosa fondā Latvija un Sabiedriskās politikas centrā Providus. No 2008. līdz 2010. gadam bijusi “Transparency International Latvia” padomes priekšsēdētāja. L. Čigānei ir maģistra grādi politiskajā ekonomikā un starptautiskajās attiecībās un Eiropas lietās, kas iegūti Londonas Ekonomikas skolā un Centrāleiropas universitātē Budapeštā.

Justine Elferte ir Latvijas Ārpolitikas institūta pētniece un Rīgas Juridiskās augstskolas Starptautiskā departamenta vadītāja. Ieguvusi bakalaura grādu tiesībās un diplomātijā Rīgas Juridiskajā augstskolā un turpina studijas maģistrantūras programmā starptautiskajās un Eiropas tiesībās, kā arī sadarbojas pētniecībā ar Latvijas Ārpolitikas institūtu. Paralēli tagadējai akadēmiskajai un profesionālajai darbībai viņa ir guvusi pieredzi, strādājot Latvijas prezidentūrā Eiropas Savienībā sekretariātā ar Francijas valdības pārstāvjiem. J. Elfertes akadēmiskās intereses ir Eiropas Savienība ar uzsvaru uz Eiropas Savienības ārpolitiku, suverenitātes koncepta izmaiņām un drošības jautājumiem.

Ilze Garoza kopš 2011. gada strādā par projektu vadītāju un informācijas lietvedi Amerikas Latviešu apvienībā. No 2015. gada janvāra līdz 2017. gada augustam pildījusi ģenerālsekretāres pienākumus Pasaules Brīvo latviešu apvienībā. 2007. gadā absolvējusi komunikācijas studiju programmu Latvijas Universitātē un 2011. gadā ieguvusi maģistra grādu Minesotas Universitātes Izglītības politikas un vadības departamentā. Agrāk strādājusi par starptautisko ziņu žurnālisti laikrakstā “Neatkarīgā Rīta Avīze”, bijusi žurnāla “Latvija Eiropas Savienībā” redaktore. Kopš 2009. gada pievērsusies Latvijas diasporas jautājumu pētniecībai.

Ojārs Ēriks Kalniņš ir 13. Saeimas deputāts. Kopš 2010. gada novembra bijis Latvijas Republikas Saeimas Ārlietu komisijas vadītājs, šobrīd priekšsēdētāja vietnieks. Kopš 2011. gada novembra O. Ē. Kalniņš ir NATO Parlamentārās Asamblejas Latvijas delegācijas vadītājs un 2015. gada oktobrī tika ievēlēts par Politiskās komitejas priekšsēdētāju. No 2000. līdz 2010. gadam bijis Latvijas institūta vadītājs, pirms tam, no 1993. līdz 2000. gadam – Latvijas vēstnieks ASV un Meksikā. 1972. gadā O. Ē. Kalniņš ieguva bakalaura grādu filozofijā, Rūzvelta Universitātē, Čikāgā.

Vineta Kleinberga ir Latvijas Ārpolitikas institūta pētniece. Viņai ir darba pieredze Ārlietu ministrijā, kur viņa strādāja ar Eiropas Savienības institucionālo un ekonomisko reformu, kā arī Eiropas Savienības nākotnes un budžeta jautājumiem. Kā Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē sekretariāta vadītāja vietniece Vineta bija atbildīga par prezidentūras darba programmu un sanāksmēm Rīgā. Vineta ir ieguvusi maģistra grādu Centrāleiropas Universitātē Budapeštā un studējusi Kopenhāgenas Biznesa skolā. Viņai ir arī iepriekšēja darba pieredze Sabiedrībā par atklātību – Delna, Rīgas Juridiskajā augstskolā, Rīgas Stradiņa universitātē un Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūtā. Vinetas pētnieciskās intereses saistītas ar Eiropas Savienības integrācijas dinamiku un Latvijas dalību Eiropas Savienībā.

Rihards Kols ir Latvijas Republikas 13. Saeimas deputāts, Saeimas Ārlietu komisijas priekšsēdētājs, Saeimas pārstāvis sadarbībai ar ESAO (OECD), partijas Nacionālā apvienība “Visu Latvijai!”—”Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” valdes priekšsēdētāja vietnieks. Rihards Kols ir absolvējis Vestminsteres universitāti starptautiskās diplomātijas specialitātē. Vienaļikus Rihards ir biedrības “Latvijas karogs” valdes priekšsēdētājs un biedrību “Eiropas kustība Latvijā” valdes loceklis. Rihards Kols ir organizācijas “Atlantic Council” biedrs un Latvijas Republikas zemessargs.

Andis Kudors ir Austrumeiropas politikas pētījumu centra izpilddirektors un pētnieks. Viņa pētnieciskās intereses saistās ar Krievijas ārpolitiku attiecībās ar tās kaimiņvalstīm, sevišķu uzmanību pievēršot Krievijas tautiešu politikai, publiskajai diplomātijai, propagandai un dezinformācijai. A. Kudors 1996. gadā absolvējis Latvijas Universitātes Starptautisko attiecību institūtu, kur studēja starptautisko ekonomiku un starptautiskās tiesības. Laikā no 2005. līdz 2011. gadam A. Kudors studēja LU Sociālo zinātņu fakultātē, kur ieguva bakalaura un pēc tam maģistra grādu politikas zinātnē. Pašlaik A. Kudors turpina strādāt pie promocijas darba LU SZF doktorantūrā. A. Kudors ir vairāku Krievijas ārpolitikas analīzei veltītu publikāciju autors un rakstu krājumu redaktors. A. Kudors ir LR Ārlietu ministrijas Ārpolitikas padomes loceklis un lektors Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātē. 2014. gada nogalē un 2015. gada sākumā A. Kudors kā ASV Fulbraita programmas stipendiāts veica pētniecisko darbu Kenana institūtā Vašingtonā.

Imants Lieģis ir pašreizējais Latvijas vēstnieks Francijā. Periodā no 2009. gada marta līdz 2010. gada novembrim bijis Latvijas aizsardzības ministrs un tieslietu ministra pienākumu izpildītājs (2010. gada maijs–novembris). 2010. gadā viņš tika ievēlēts par Latvijas Saeimas deputātu. Latvijas Ārlietu ministrijai pievienojās 1992. gadā. Dzimis Anglijā, kur pirms pārcelšanās uz Latviju desmit gadus strādāja par advokātu. Ir bijis vēstnieks virknē valstu, tostarp Spānijā, Ungārijā, Beniluksa valstīs, kā arī NATO un ES Politikas un drošības komitejā. Imants Lieģis ir domnīcas “European Leadership Network” biedrs un cieši sadarbojas ar Latvijas Ārpolitikas institūtu.

Gunta Pastore šobrīd ir Latvijas vēstniece Čehijā. Gunta Pastore iepriekš bija Saeimas priekšsēdētājas ārlietu padomniece. Strādājusi Ārlietu ministrijā kopš 1994. gada, tostarp ar Latvijas iestāšanās sarunām ES, Austrumu partnerības un Centrālāzijas valstu reģioniem. Latvijas Prezidentūras ES Padomē laikā (2015) koordinējusi ES–Centrālāzijas sadarbību. Doktora grāds politikas zinātnē (LU, 2015). Pētniecības apmaiņa Zviedrijas Aizsardzības universitātē (2013). Pētniecības intereses – ES dalībvalstu loma ES ārpolitikas veidošanā.

Diāna Potjomkina ir Latvijas Ārpolitikas institūta asociētā pētniece. Šobrīd Diāna ir doktorantūras studente, Apvienoto Nāciju universitātē (United Nations University – CRIS). Viņa ir strādājusi arī par projektu vadītāju un padomnieci Eiropas Kustībā Latvijā (pašlaik ir valdes locekle) un par ekspertu trīs Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinumiem. Diānai ir Rīgas Stradiņa universitātes maģistra grāds starptautiskajās attiecībās un bakalaura grāds politoloģijā, starptautiskajās attiecībās – Eiropas studijās. 2015./2016. mācību gadu viņa pavadīja Džordža Meisona universitātē, ASV, kā viespētniece Fulbraita programmas ietvaros.

Edgars Rinkēvičs ir Latvijas Republikas ārlietu ministrs kopš 2011. gada 25. oktobra. No 2008. līdz 2011. gadam E. Rinkēvičs bija Latvijas Valsts prezidenta kancelejas vadītājs. Laikā no 1997. līdz 2008. gadam bija Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas valsts sekretārs. No 2005. līdz 2007. gadam E. Rinkēvičs bija NATO valstu un valdību sanāksmes organizācijas biroja vadītājs. 1997. gadā E. Rinkēvičs Latvijas Universitātē ieguva maģistra grādu politikas zinātnē. No 1999. līdz 2000. gadam viņš studēja ASV Nacionālās aizsardzības universitātes Bruņoto spēku Nacionālo resursu stratēģijas industriālajā koledžā, kur ieguva maģistra grādu.

Toms Rostoks ir vadošais pētnieks Drošības un stratēģiskās pētniecības centrā, Nacionālās aizsardzības akadēmijā, un asociētais profesors Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātē. Toms Rostoks ir autors daudzām publikācijām par Latvijas drošību un ārpolitiku, kā arī viens no redaktoriem vairākiem rakstu krājumiem, kas veltīti atturēšanas tematikai, Krievijas maigajai varai, kā arī enerģētikas

jautājumu nozīmes Baltijas jūras reģionā izpētei. Pašreizējās pētnieciskās intereses galvenokārt ir saistītas ar Latvijas ārpolitiku un drošības politiku, atturēšanu NATO–Krievijas attiecībās, Krievijas militāro doktrīnu, kā arī varas sadalījuma izmaiņām starptautiskajā sistēmā.

Ojārs Skudra ir vēstures doktors (Dr. hist., 1992), Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes asociētais profesors (2007) komunikācijas zinātnē. Pētnieciskās intereses saistītas ar sistēmtransformācijas procesiem Latvijā, mediju lomu politiskās komunikācijas procesos un starptautiskās komunikācijas norisēm, tai skaitā NATO un ES valstu elites aprindās un ekspertu kopienās noritošajām diskusijām par starptautiskās kārtības un drošības politikas jautājumiem. Par šiem un citiem jautājumiem O. Skudram ir publikācijas Latvijas un ārzemju akadēmiskajos izdevumos un rakstu krājumos. Paraleli akadēmiskajam darbam O. Skudra ilgstoši ir nodarbojies ar starptautisko notikumu komentēšanu.

Andris Sprūds ir Latvijas Ārpolitikas institūta direktors. Viņš ir arī Rīgas Stradiņa universitātes Eiropas studiju fakultātes dekāns un profesors. Andris Sprūds ir ieguvis maģistra grādu Centrāleiropas vēsturē Centrāleiropas Universitātē Budapeštā, Ungārijā, un starptautiskajās attiecībās Latvijas Universitātē. Viņš arī ir ieguvis doktora grādu politikas zinātnē Jagelonijas Universitātē (Krakovā, Polijā). Andris Sprūds ir bijis pieaicinātais students un pētnieks Kolumbijas, Džona Hopkinsa, Oksfordas un Upsalas universitātēs, kā arī Norvēģijas Starptautisko attiecību institūtā un Japānas Enerģijas ekonomikas institūtā.

Otto Tabuns pasniedz starptautiskās drošības un politisko debašu kursus Rīgas Juridiskajā augstskolā (Riga Graduate School of Law). Pašlaik vada Baltijas drošības stratēģijas projektu un iknedēļas raidījumu “Latvia Weekly” par Latvijas aktualitātēm angļu valodā. Iepriekš strādājis krīzes vadības, aizsardzības plānošanas un stratēģiskās komunikācijas jomās, tostarp Latvijas prezidentūrā ES Padomē. Papildus Baltijas drošībai, pētniecības intereses ietver ASV-Tuvo Austrumu un Francijas-Krievijas drošības mijiedarbību. Latvijas Politologu biedrības, Association for Advancement of Baltic Studies un Latvijas-Japānas studiju apmaiņas programmu absolventu asociācijas biedrs.

Vita Anda Tērauda ir Saeimas deputāte no apvienības Attīstībai/Par!, un 13. Saeimā ievēlēta par Eiropas lietu komisijas priekšsēdētāju. Vita Tērauda bija kustības PAR! dibinātāja, un kalpoja kā kustības izpilddirektore līdz ievēlēšanai Saeimā. Viņa ir divus gadu desmitus darbojusies nevalstiskajā sektorā, izveidojot un 10 gadus vadot sabiedriskās politikas centru PROVIDUS, kā arī iesaistoties arī citu NVO valdēs un biedru rindās. No 1995. līdz 2002. gadam Vita Tērauda vadīja Sorosa fondu – Latvija, Latvijas lielāko privāto filantropisko organizāciju.

Sorosa fonds – Latvija veica apjomīgus ieguldījumus Latvijas demokrātijas attīstībā, gan atbalstot NVO sektoru ar piešķirumiem, gan vadot reformu programmas visdažādākajās nozarēs, piemēram krimināltiesību reforma, jaunatnes apmaiņas programmas, gan piedaloties Rīgas Juridiskās augstskolas izveidē. No 1994. līdz 1995. gadam Vita Anda Tērauda bija Valsts reformu ministre. Izglītība ir iegūta ASV, maģistra grāds starptautiskajā ekonomikā un PSRS politikā no Džonsa Hopkinsa Universitātes.

Everita Nensija Trankale ir maģistrantūras studente programā “Globālā drošība” Glāzgovas universitātē. Viņa arī ir ieguvusi bakalaura grādu starptautiskajās attiecībās - Eiropas studijās Rīgas Stradiņa universitātē. Everita ir portāla lsm.lv autore, kur viņa raksta rakstus par politiskajiem un drošības jautājumiem Āzijas reģionā. Everita ir darbojusies kā brīvprātīgā vairākās konferencēs par drošības un aizsardzības jautājumiem, piemēram, Rīgas konferencē, NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centra un LĀI rīkotajās konferencēs. Everita ir veikusi savu praksi Latvijas Republikas Ārlietu ministrijā, Latvijas Transatlantiskajā organizācijā (LATO) un Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģisko pētījumu centrā. Viņas akadēmiskās intereses ir saistītas ar drošības, izlūkošanas un aizsardzības jomu.

Elizabete Vizgunova ir Latvijas Ārpolitikas institūta pētniece. Viņa ir ieguvusi maģistra grādu Starptautiskajā drošībā ar specializāciju aizsardzības ekonomikā un globālajos konfliktos Sciences Po universitātē Parīzē, kā arī maģistra grādu Eiropas starpdisciplinārajās studijās ar specializāciju Eiropas savienības kaimiņpolitikā Eiropas Koledžā. Elizabete strādājusi un sadarbojusies ar EUISS Parīzē, NATO CCDCOE Tallinā un Latvijas Republikas Aizsardzības ministriju. Elizabetes Vizgunovas ekspertīzes lauki iekļauj “maigo” drošības dinamiku Baltijas jūras reģionā un ES kaimiņvalstīs, Ukrainas sabiedrisko, iekšpolitisko un ārpolitisko attīstību un ES iekšējo un ārējo attiecību dinamiku. Viņas akadēmiskās intereses iekļauj dzimuma un konflikta intersekciju, feminisma drošības studijas, kritiskās drošības studijas un kolektīvo žurnālistu, starp citām.

Projektu atbalsta:

LATVIJAS REPUBLIKAS SAEIMA

Ārlietu ministrija

Sadarbībā ar: **FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

LATVIJAS ĀRĒJĀS UN DROŠĪBAS POLITIKAS GADAGRĀMATA 2019

Latvijas Ārpolitikas institūts ir vecākā Latvijas domnīca, kas nodarbojas ar ārējās un drošības politikas analīzi.

Latvijas Ārpolitikas institūts tika izveidots 1992. gadā Rīgā kā bezpeļņas organizācija, kam uzdots sniegt Latvijas lēmumu pieņēmējiem, ekspertiem un plašākai sabiedrībai analīzi, ieteikumus un informāciju par starptautiskajiem procesiem, reģionālās drošības jautājumiem, ārpolitikas stratēģiju un izvēles iespējām. Institūts ir neatkarīga biedrība, kas veic pētījumus, izdod publikācijas, kā arī rīko lekcijas, seminārus un konferences, kas saistītas ar starptautiskās politikas jautājumiem. Latvijas pētniecības centru vidū Latvijas Ārpolitikas institūts ir vecākā un viena no pazīstamākajām un starptautiski atzītākajām organizācijām, kuri specializējas tieši starptautiskajos jautājumos.

Pils iela 21, Rīga, LV-1050 | www.lai.lv

